



Hadis Edebiyatında Dua Literatürü ve Kâbe'yi (İlk Defa) Görünce Yapılan Duanın Kabul Olmasıyla İlgili Rivayetin Tetkiki

Halil İbrahim Doğan

0000-0002-9644-5498 | hidogan@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ROR ID: [05ryemn72](https://orcid.org/05ryemn72)

Öz

Dua, Müslüman bir kimsenin hayatında her zaman ve her yerde Allah'a karşı yerine getirmesi mümkün olan ve belli bir vakti olmayan bir ibadettir. İslâm'da büyük bir önemi haiz olan duaya dair hem âyetlerde hem de hadislerde birçok hususa rastlamak mümkündür. Kur'an'da pek çok peygamberin, salih kimselerin ve toplumların duası geçtiği gibi temel ve tali hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in dualara dair sözleri yer almaktadır. Makalenin asıl konusu, "Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan dua kabul olur." rivayetidir. Bu rivayeti tespit edebilmek için hadis edebiyatındaki dua literatürü ile rivayetle alakalı olan hadislerle göre duaların kabul edildiğinin ifade edildiği zaman ve mekânlar da ele alınmıştır. Bu hususlar, rivayetin Müslüman bir kimsenin hayatında önemli bir yer teşkil eden dua konusuyla ilgili olduğu için tetkik edilmiştir. "Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan dua kabul olur." hadisinin incelenmesinin sebebi ise hem toplumda şifahî bir şekilde sık sık gündemde olması hem de gazete köşeleri, sosyal medya, çeşitli internet sitesi sayfalarında son zamanlarda sürekli dolaşıma sokulmasına rağmen hakkında müstakil bir çalışmanın bulunmamasıdır. Dolayısıyla bu rivayetin araştırılması ve rivayete bağlı olarak hadis edebiyatındaki dua literatürü ile duaların kabul edildiğinin ifade edildiği zaman ve mekânların ortaya konulması açısından çalışmanın önemli olacağı düşünülmektedir. Makalede öncelikle tündengelim yöntemi kullanılarak elimizde bulunan temel hadis kaynaklarındaki dua bölümleri ile matbu olan müstakil dua kitapları incelenerek hadislerle göre duanın muhtevası ile duaların kabul edildiği mübarek yerler ve zamanlar tespit edilmiştir. Bu araştırmaya ilave olarak devamında nitel araştırma yöntemlerinden dokümantasyon metodu kullanılarak "Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan dua kabul olur." rivayetinin nakledildiği eserler belirlenmeye ve senedindeki râviler cerh-ta'dil açısından araştırılmaya, muhteva açısından kısaca değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda duayı hayatının her noktasına yansıtan Hz. Peygamber'in konuyla ilgili hadislerinin muhtevasında genellikle duanın fazileti, âdâbi ve şartları ile ibadetler, günlük hayat ve çeşitli durumlarda edilecek dualar bulunduğu görülmüştür. Çoğunluğunda duayla ilgili kitap başlıklarının yer aldığı temel ve tali hadis kaynaklarının bir kısmında duaya dair müstakil kitap başlıkları olmasa da diğer bölümlerinde konuyla ilgili daha ziyade Hz. Peygamber'den nakledilen merfû' birçok rivayetin nakledildiği tespit edilmiştir. Ayrıca hadislerde duaların kabul edildiğinin ifade edildiği belli zaman ve mekânlar da ortaya çıkarılmıştır. Makalenin başlığında işaret edilen ve genellikle bu kısmının nakledilmesiyle yetinilen rivayetin aslında "Semanın kapıları açılır ve şu dört yerde yapılan dua kabul edilir: Allah yolunda yapılan savaşta saflar karşı karşıya gelince, yağmur yağduğunda, namaz için kamet getirildiğine ve Kâbe'yi gördüğünde." şeklinde uzun bir hadisin parçası olduğu belirlenmiştir. Hadisin asıl metninde "ilk defa" ifadesinin geçmediği saptanmıştır. Dolayısıyla bu durumu modern dönemde yapılan bir idrâc olarak değerlendirmek mümkündür. Rivayetin hicri ilk üç asırdaki herhangi bir eserde yer almadığı, sonraki iki asırda sınırlı sayıda bazı kitaplarda nakledildiği ve dua literatüründe sadece Beyhakî'nin *Kitâbu'd-De'avâti'l-kebir*'inde zikredildiği görülmüştür. Hadisin ilk dört tabakasında tek bir râvinin bulunduğu, rivayeti nakletmede tek kalan 'Ufeyr b. Ma'dân'ın cerh edildiği belirlenmiştir. Senet açısından zayıf bu rivayetin halk arasında kabul görmesinin sebebi olarak amelilerin fazileti bağlamında bulunması gösterilebilir. Ayrıca Kâbe'de dua edilmesine dair rivayetler dikkate alındığında bu hadisle de amel edilebilir. Nitekim Hz. Peygamber'in de Kâbe'ye dönerek dua ettiği ifade edilmiştir. Ancak insanların arasında belli zaman ve mekânlarda yapılan duaların mutlaka kabul edileceği

anlayışının bu rivayete bakışta önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Oysa Müslüman bir kimse her zaman ve her yerde Allah'a dua etmeli, kutsal zaman ve mekânlarda ise yapacağı duaların kabul edilmesini ummalı, Kur'ân ve Hz. Peygamber'in sireti ile sünnetine uygun bir hayat yaşamalı, sözlü duasını fiilî dua ile birleştirmelidir.

Anahtar Kelimeler

Hadis, Kâbe, Dua, Hac, Zaman, Mekan, Literatür

Atıf Bilgisi

Doğan, Halil İbrahim. "Hadis Edebiyatında Dua Literatürü ve Kâbe'yi (İlk Defa) Görünce Yapılan Duanın Kabul Olmasıyla İlgili Rivayetin Tetkiki". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (Mart 2025), 508-535. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1576694>

Geliş Tarihi	31.10.2024
Kabul Tarihi	05.03.2025
Yayın Tarihi	15.03.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.



The Literature of Prayer in Hadith Studies and the Investigation of the Narration about the Acceptance of the Prayers Made after Seeing the Ka'bah (for the First Time)

Halil İbrahim Doğan

0000-0002-9644-5498 | hidogan@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Theology, Department of Hadith, Ankara, Türkiye

ROR ID: [05ryemn72](https://orcid.org/05ryemn72)

Abstract

Prayer is an act of worship to Allah that can be performed at any time and place in a Muslim's life and has no fixed time. It is possible to find many points about prayer, which is of great importance in Islam, in both verses and hadiths. The prayers of many prophets, righteous people and societies are mentioned in the Qur'an, and the Prophet's words about prayers are included in the main and secondary hadith books. The main subject of the article is the narration of "*The prayer that is made upon seeing the Ka'bah (for the first time) is accepted*". To identify this narration, the prayer literature in the hadith literature and the times and places where it is stated that prayers are accepted according to the hadiths related to the narration were also discussed. These issues were examined because the narration is related to the subject of prayer, which is an important part of a Muslim's life. The reason for examining the hadith "*The prayer made when seeing the Ka'bah (for the first time) is accepted*" is that there is no independent study on it, despite the fact that it is frequently its frequent oral transmission in society in an oral way and has recently been circulated in newspaper columns, social media and various websites. Therefore, is considered this study will be important in terms of investigating this narration and revealing the prayer literature in hadith literature and the times and places where it is stated that prayers are accepted. In the article, first of all, by using the deductive method, the prayer sections in the basic hadith sources and the printed prayer books were examined and the content of the prayer according to the hadiths and the blessed places and times when the prayers are accepted were determined. In addition to this research, by using the documentation method, one of the qualitative research methods, it was tried to determine the works in which the narration "*The prayer made when seeing the Ka'bah (for the first time) is accepted*" was narrated, to investigate the narrators in terms of cerh-ta'dil, and to briefly evaluate them in terms of content. As a result of the study, it was seen that the content of the hadiths of the Prophet, who reflected prayer in every aspect of his life, generally includes the virtue, etiquette and conditions of prayer, prayers, prayers to be performed in daily life and in various situations. Although some of the main and secondary hadith sources, most of which have book titles on prayer, do not have separate book titles on prayer, it has been determined that many narrations on the subject, mostly marfu' narrated from the Prophet, are narrated in other sections. In addition, certain times and places where the hadiths state that prayers are accepted have also been uncovered. The narration referred to in the title of the article, which is usually restricted to this part, is actually part of a longer hadith that says, "*The gates of heaven are opened and the prayer is accepted in these four places: When the ranks are facing each other in the battle in the way of Allah, when it rains, when the call to prayer is sounded, and when one sees the Ka'bah.*" It was found that the phrase "for the first time" did not appear in the original text of the hadith. Therefore, it is possible to evaluate this situation as an idrac in the modern period. The narration does not appear in any of the works of the first three centuries of Hijri, is reported in a limited number of books in the next two centuries, and is only mentioned in al-Bayhaqi's *Kitāb al-Da'awāti al-kabīr* in the prayer literature. It was determined that there was only one narrator in the first four strata of the hadith and that 'Ufayr b. Ma'dān, who was the only one to narrate the narration, was purified. The reason for the acceptance of this narration, which is weak in terms of sanad, among the people is that it is in the context of the virtue of deeds. In addition, considering the

narrations about praying at the Ka'bah, this hadith can also be acted upon. Indeed, it is stated that the Prophet prayed by turning to the Ka'bah. However, it can be said that the understanding that prayers made at certain times and places among people will be accepted has an important effect on the view of this narration. However, a Muslim should always pray to Allah and in all places, hope that his prayers will be accepted in holy times and places, live a life in accordance with the Qur'an and the Prophet's sirah and sunnah, and integrate verbal prayer with practical actions.

Keywords

Hadith, Ka'bah, Prayer, Pilgrimage, Time, Space, Literature

Citation:

Doğan, Halil İbrahim. "The Literature of Prayer in Hadith Studies and the Investigation of the Narration about the Acceptance of the Prayers Made after Seeing the Ka'bah (for the First Time)". *Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology* 12/1 (March 2025), 508-535. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1576694>

Date of Submission	10.31.2024
Date of Acceptance	03.05.2025
Date of Publication	03.15.2025
Peer-Review	Double anonymized / Two External
Ethical Statement	This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained from literature review/published sources. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author acknowledges that he received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Dua, insanın her zaman ve her yerde doğrudan Rabbiyle kurabileceği kesintisiz bir iletişim aracı¹ ve Rabbine en kısa yoldan ulaşma hâlidir.² Dua, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak ve emrini yerine getirmek amacıyla yapılan bir ibadettir.³ Dua, kulun Rabbinden yardım ile inayet talebinde bulunması ve Allah'ın huzurunda fakrını beyan etmesidir.⁴ Âyette “*Bana dua edin ki duanızı icabet edeyim.*” buyrulduğu gibi⁵ hadiste ise “dua etmeyen kimseye Allah'ın gazap edeceği” ifade edilmektedir.⁶ Bir ibadet⁷/ibadetin özü⁸/ibadetin en faziletli⁹ olan dua; “sınırlı, sonlu ve âciz olan insanın bütün benliğiyle sınırsız, sonsuz ve kudret sahibi olan Allah'a yönelip O'na isteklerini iletmesidir.”¹⁰ Kul hem bu dünyaya hem de âhirete yönelik birçok ihtiyaç ve arzuları için dua etmektedir. Ancak bu durum, insanın rahat veya zor bir hâlin içinde bulunmasına göre değişmektedir. Çünkü kul, herhangi bir sıkıntısı yokken Allah'a dua etmekte daha gevşek davranırken sıkıntı zamanlarında her şeyin sahibi Allah'a sığınma ihtiyacı hissetmektedir. Kur'ân'daki bazı âyetlerde bu yaklaşım eleştirildiği gibi¹¹ bir hadiste ise “*Zor ve sıkıntılı zamanlarda Allah'ın kendisine yardım etmesini isteyen kimse, rahat ve genişlik zamanlarında çok dua etsin.*” buyrulmaktadır.¹² Böylece bir Müslümanın her halükârda Allah'a dua etmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dua, Hz. Peygamber'in hayatının her anını kuşatmıştır. O, gecesi ve gündüzüyle, varlıkta ve yoklukta her daim Rabbini anmaktan vazgeçmemiştir.¹³ Rasûlullah'ın böyle bir tutum sergilemesinin karşılığını şu âyette bulmak mümkündür: “*De ki: Şayet duanız (iman/ibadet) olmasa Allah size niye değer versin!*”¹⁴ Aynı bağlamda Hz. Peygamber'in “*Allah katında duadan daha değerli bir şey yoktur.*” şeklinde bir sözü bulunmaktadır.¹⁵ Sadece bu âyet ile hadis bile Allah katında duanın ne kadar önemli bir yer teşkil ettiğini göstermektedir. Dua; “müminin

¹ Bahattin Akbaş, *Kulluğun Özü: Dua* (Ankara: DİB Yayınları, 2023), 7.

² Bünyamin Erul - Ekrem Keleş, *Kutsal İklimde Dua -Hac Esnasında Yapılabilecek Dualar-* (Ankara: DİB Yayınları, 2018), 12.

³ Fatih Kurt, *Kur'an'da Dua -Kulluğun Özü-* (Ankara: TDV Yayınları, 2021), 4.

⁴ Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed el-Hattâbî, *Şe'nu'd-du'â*, thk. Ahmed Yûsuf ed-Dakkâk (Dımaşk: Dâru's-Sekâfeti'l-'Arabîyye, 1992), 4. Dua hakkında yapılan diğer tanımları için bk. İbrahim Ayhan, *Rivâyetlerin Oluşturduğu Dua Tasavvuru - Tirmizî Örneği-* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2024), 24-25; Yeliz Asar, *Hadis Literatüründe Dua* (Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 6-7.

⁵ el-Mü'min 40/60.

⁶ Ebû Bekir 'Abdullah b. Muhammed İbn Ebû Şeybe el-Küfî, *el-Musannef*, thk. Muhammed 'Avvâme (Beyrut: Dâru'l-Kurtuba, 2006), 15/89-90 (No. 29779); Ebû 'Abdullah Muhammed b. Yezîd İbn Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût vd. (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2009), "Ebvâbu'd-Du'â", 1 (No. 3827); Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Mustafa Hüseyin ez-Zehabî (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2010), "Kitâbu'd-De'avât", 3 (No. 3373).

⁷ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 15/88-89 (No. 29777); İbn Mâce, "Ebvâbu'd-Du'â", 1 (No. 3828); Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 2 (No. 3372); Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *el-lhsân fi takrîbi Sahîhi İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1988), 3/172 (No. 890); Ebû 'Abdullah Muhammed b. 'Abdullah el-Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn* (Dımaşk: Dâru'l-Minhâci'l-Kavîm, 2018), 3/8 (No. 1818).

⁸ Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 2 (No. 3371).

⁹ Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek*, 3/9 (No. 1821).

¹⁰ Akbaş, *Kulluğun Özü: Dua*, 7.

¹¹ Yûnus 10/12, Lokmân 31/32.

¹² Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 10 (No. 3382); Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek*, 3/117 (No. 2016).

¹³ Akbaş, *Kulluğun Özü: Dua*, 30.

¹⁴ el-Furkân 25/77.

¹⁵ Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 1 (No. 3370); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 3/151-152 (No. 870); Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek*, 3/7 (No. 1817).

silahı, dinin direği, göklerin ve yerin nurudur.”¹⁶ İnsan, sözlü dua yaparken fiilî duayı da ihmal etmemelidir. Meselâ, öğrencinin sınavda başarılı olması için yaptığı duanın kabul olabilmesi için önce fiilî duayı yapmalı yani sınav için çalışmalıdır.¹⁷ Bu anlamda Vehb b. Münebbih (öl. 114/732) “Amelsiz dua etmek, yaysız ok atmak gibidir.” demektedir.¹⁸ Bu hususu hayatımızın birçok noktası açısından dikkate almak mümkündür. Hem âyetlerde hem de hadislerde duaya dair birçok hususun olması, duanın İslâm dininde büyük bir önemi haiz olduğunu göstermektedir. Dinin iki temel kaynağında önemli bir yer teşkil eden duanın ehemmiyeti yadsınamaz bir durumdur. Dua, bir Müslümanın beş vakit namazının sonunda yaptığı ve ihtiyaç duyduka her daim yaratıcısına müracaat ettiği maneî bir hâldir.

Bir Müslümanın hayatının her anında duanın bir karşılığı bulunmaktadır. Bununla birlikte çeşitli zamanlarda ve mekânlarda ise zamanın ve mekânın kutsallığına paralel olarak daha çok ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri de Mekke’de yer alan kiblemiz Kâbe’dir. Bugün ülkemizde genellikle umre veya hacca gidenler Kâbe’yi görmekle birlikte iş, görev vb. hususlar için Mekke’de bulunanlar da onu görme bahtiyarlığına erişmektedir. Kutsal bir zamanda Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Arafat, Müzdelife ve Mina gibi mübarek yerlerde yapılacak duaların kabul edileceği umulmaktadır. Bundan mütevellit bir Müslümanın hac farızasını yerine getirirken nerede ve nasıl dua yapabileceğine dair çeşitli eserler dahi telif edilmiştir.¹⁹ Makalede ise hadis edebiyatındaki dua literatürü ve Kâbe (ilk defa) görüldüğünde yapılacak duanın kabul edilmesiyle ilgili rivayet ele alınmaktadır. Bu rivayetin incelenmesinin sebebi hem şifahî bir şekilde toplumda hem de sosyal medya ve internet sayfalarında çokça zikredilmesidir ki bir gazete köşesinde “Nitekim her ne kadar zayıf olduğu söylene de Resulullah’ın ‘Kâbe’yi ilk defa görünce yapılan duâ reddolunmaz.’ ifadesi kayıtlara ve kitaplara geçmiştir. Bu rivayetin zayıf mı sahih mi olması hadisçilerin işidir. Bize düşen dua etmek ve Rahmet-i İlahiye’den kabulünü ummaktır. Buna engel yoktur. Milyonlarca hacı da bunu yapmış ve inşallah bağışlanmıştır.” şeklinde bir ifade bulunmaktadır.²⁰ Bunun haricinde başka gazete köşeleri,²¹ internet sayfaları,²² sosyal medya sitelerinde bu rivayete atıf yapılmakta,²³ hatta halktan gelen dinî soruların cevaplandığı “Diyane’t’e Soralım” programında da ilgili hadis hakkında fetva istenilmektedir.²⁴ Ayrıca hakkında müstakil bir çalışma olmamasının yanı sıra duaya dair hadis ilmiyle alakalı bazı

¹⁶ Ebû Bekir ‘Abdullah b. Muhammed İbn Ebi’-d-Dünyâ el-Bağdâdî, *Kitâbu’l-Du’â*, thk. İdrîs b. Subhî Necm (Kuveyt: el-Hey’etu’l-‘Âmme, 2023), 52 (No. 2); Hâkim en-Neysâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/12 (No. 1829). Öyle ki bu rivayetteki “silâhu’l-mü’min” ifadesi dua konusundaki bazı eserlerin ismi olmuştur. bk. Ayhan, *Rivâyetlerin Oluşturduğu Dua Tasavvuru -Tirmizî Örneği-*, 125.

¹⁷ Akbaş, *Kulluğun Özü: Dua*, 50-51.

¹⁸ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 15/138 (No. 29879).

¹⁹ Ekrem Keleş vd., *Diyane’t Hac Duaları* (Ankara: DİB Yayınları, 2003), 19-143; Erul - Keleş, *Kutsal İklimde Dua*, 23-156.

²⁰ Süleyman Kösmene, “Kâbe’yi Gördüğünde Yapılan Duâ”, *Yeni Asya Gazetesi* (06 Nisan 2021).

²¹ Cevat Akşit, “Kâbe’yi İlk Gördüğünüzde Edeceğiniz Dua Reddolunmaz”, *Millî Gazete* (27 Ocak 2023).

²² Sorularla İslamiyet, “Kâbe’yi İlk Görünce Yapılan Dua Reddolunmaz, Hadisi Sahih midir?” (24 Aralık 2013).

²³ Mekke Medine Umre, “Kâbe’yi İlk Görünce Yapılan Dualar Kabul Olur...”, *Facebook* (18 Ekim 2019); Güvenç Turizm, “Kâbe’yi İlk Görünce Yapılan Duâ Reddolunmaz.”, *Instagram* (18 Kasım 2023).

²⁴ Diyanet TV, “Kâbe-i Şerif’in İlk Görüldüğünde Yapılan Dualar Kabul Olur mu?”, *YouTube* (11 Aralık 2023).

tezlerde²⁵ rivayete temas edilmediği gibi diğer alanlardaki bazı çalışmalarda²⁶ ise sadece hadisin metnine işaret edilmekle yetinildiği görülmüştür. Bu nedenle çalışmada rivayetin sıhhati ile diğer ilgili hususlara ilaveten hadis edebiyatında dua literatürünün incelenmesi ve hadislerle göre duanın kabul edildiği zaman/mekânlar da tespit etmek amaçlanmıştır. Çünkü çalışmada ele alınacak rivayetin hem dua ile hem de duanın kabul edildiği zaman/mekânla ilişkisi olması hasebiyle araştırmada böyle bir planlama yapılmıştır. Hadis edebiyatında dua literatürünün boyutu nedir? Hadislerde hangi konulara dair dualar vardır? Makalede araştırılan rivayet hadis kaynaklarında yer almakta mıdır? Hangi zaman ve mekânlarda dua edilmelidir? Rivayetin sıhhati nasıldır ve hangi eserlerde tahrîc edilmektedir? gibi sorulara cevapların arandığı çalışma için öncelikle tümdengelim yolu kullanılarak konuya dair literatür incelenerek hadislerle göre duanın muhtevası ortaya çıkarılmış, akabinde nitel araştırma yöntemlerinden dokümantasyon metoduna başvurulmuş rivayet ele alınmıştır. Günümüzde duaya dair birçok kitap telif edilmekle birlikte²⁷ hadis ilminde de bazı akademik çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki, Yeliz Asar'ın hazırladığı *Hadis Literatüründe Dua* adlı tezdır. Yazar, çalışmasında duaya dair bazı konulardan sonra Dabbî (öl. 195/810), Mehâmilî (öl. 330/941), Taberânî (öl. 360/971) ve Beyhakî'nin (öl. 458/1066) müstail dua kitapları ile İbn Ebû Şeybe (öl. 235/849), Buhârî (öl. 256/870), İbn Mâce (öl. 273/887) ve Tirmizî'nin (öl. 279/892) hadis eserlerindeki dua bölümlerine kısaca değinmekte, daha ziyade Ma'mer b. Râşid'in (öl. 153/770) *el-Câmi'*indeki "Bâbu'd-Du'â" kısmına yoğunlaşmaktadır.²⁸ Diğer bir çalışma ise İbrahim Ayhan'ın hazırladığı *Rivâyetlerin Oluşturduğu Dua Tasavvuru -Tirmizî Örneği-* adlı eserdir ki başlıktan anlaşılacağı üzere bu çalışmada Tirmizî'nin *es-Sünen*'indeki dua bölümü ele alınmıştır.²⁹ Başka bir çalışma ise Kenan Velioglu'nun Buhârî'nin *es-Sahih*'i ile İbn Mâce'nin *es-Sünen*'indeki dua bölümlerini mukayese ettiği araştırmadır.³⁰ Zikredilen çalışmalardan Asar'ın tezinde konuyla ilgili literatüre kısmen değinilmekte ve Ayhan'ın kitabında liste hâlinde dua hakkındaki müstakil çalışmalara işaret edilmektedir. Bu çalışmada ise duaya dair günümüze ulaşan birçok kitaba işaret edilmiş, bir bütünlük sağlamak için ilgili araştırmalarda ele alınan eserlere de değinilmiştir. Ayrıca makalemizdeki ilgili literatürde duanın hangi hususlarına dair hadislerin bulunduğu ve duanın kabul edildiği zaman ile mekânların tespit edilmesi nedeniyle bazı tespitlerle birlikte bu konuda öne çıkan eserlere yer verilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte dua literatürü incelenirken Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan duanın kabul edilmesine dair rivayet de dikkate alınmıştır.

²⁵ İsmail Ertaş, *Halk Dilindeki Duaların Hadis İlimleri Açısından Değerlendirilmesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998); Cengiz Çelik, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Dua Metodu* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996).

²⁶ H. Mehmet Soysaldı, *Kur'an'da Dua* (İstanbul: Şule Yayınları, 1999), 44; Cafer Günaydın, *Kur'an Dilinden Dua* (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 292.

²⁷ Türkçe, Arapça ve İngilizce dillerinde farklı ilim dallarında dua hakkında yazılmış eserlerin bir listesi için bk. Ayhan, *Rivâyetlerin Oluşturduğu Dua Tasavvuru -Tirmizî Örneği-*, 127-139.

²⁸ Asar, *Hadis Literatüründe Dua*, 1-107.

²⁹ Ayhan, *Rivâyetlerin Oluşturduğu Dua Tasavvuru -Tirmizî Örneği-*, 141-312.

³⁰ Kenan Velioglu, *Buhârî'nin Sahih'indeki "Deavât" Bölümü ile İbn Mâce'nin Sünen'indeki "Duâ" Bölümünün Mukayesesi* (Van: Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

1. Hadis Edebiyatında Dua Literatürü

İslâm'da duanın büyük bir ehemmiyeti olduğu için hem âyetlerde hem de hadislerde konuyla ilgili birçok hususu bulmak mümkündür. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, duayla başlayıp duayla bitmektedir.³¹ Kur'ân'da 200 civarındaki âyet doğrudan dua hakkında olmakla birlikte tövbe, istiğfar gibi bir Müslümanın Allah'a yönelişini ve O'ndan isteklerini içeren birçok âyet de geniş anlamda duayla alakalıdır. Ayrıca 100'den fazla âyette peygamberlerin, salih kimselerin veya toplumların dualarından söz edilmiştir.³² Buna binaen Kur'ân'daki duayla ilgili âyetler çeşitli çalışmalarda bir araya getirilmiştir.³³

Dua, Hz. Peygamber'in hadislerinin tasnif edildiği kitaplarda önemli bir yer teşkil etmektedir. Hemen her hadis kitabında duaya dair rivayetler yer almasının yanı sıra konulu eserlerde bu hususla alakalı hadislerin tasnif edildiği "kitap/bâb başlıkları" vardır. Bu bağlamda ilk olarak karşımıza çıkan Ma'mer b. Râşid (öl. 153/770), *el-Câmi'*inde "Bâbu'd-Du'â" başlığının altında çoğunlukla Hz. Peygamber'in istiâze ettiği hususların ve birkaç tane sahâbî ile tâbîî duasının geçtiği 21 rivayeti nakletmektedir.³⁴ 'Abdurrezzâk b. Hemmâm'ın (öl. 211/826-27) *el-Musannef*'inde konuya dair müstakil bir bölüm yokken İbn Ebû Şeybe'nin (öl. 235/849) *el-Musannef*'inde 181 bâbda 801 rivayetin zikredildiği "Kitâbu'd-Du'â" bulunmaktadır.³⁵

Hicrî III. asırda tasnif edilen konulu hadis eseri musanniflerinden Buhârî (öl. 256/870), *el-Câmi'u's-sahîh*'indeki "Kitâbu'd-De'avât"ında 69 bâbın altında 108 hadise yer vermektedir.³⁶ *es-Sahîh*'inde "Kitâbu'z-Zikir ve'd-Du'â" ve't-Tevbe ve'l-İstiğfâr" şeklinde uzun bir başlık atarak diğer muhaddislerden farklı bir yaklaşım sergileyen Müslim (öl. 261/875), 25 bâbın altında 92 hadis rivayet etmektedir.³⁷ *es-Sahîh*'in üzerine bir müstahrec tasnif eden Ebû 'Avâne el-İsferâyînî (öl. 316/929) ise "Kitâbu'd-De'avât" şeklinde muhtasar bir başlık kullanmaktadır.³⁸ Müslim'in eserinde böyle bir kitap başlığı atmasının nedeni, her bir kavramın dua kelimesiyle alakalı olmasıdır. Çünkü her dua, aynı zamanda bir zikirdir.³⁹ Duada bir taraftan Allah'a karşı maddî ve manevî isteklerimiz olsa da diğer taraftan insanı yaratan Rabbini hatırlama vardır. Hadis kitaplarının dua bölümlerindeki zikirle ilgili rivayetler ve Müslim'in bu konudaki başlığı, dua ile zikir arasındaki ilişkinin boyutunu göstermektedir. Ayrıca tövbe ve istiğfar da birer duadır.

³¹ Adil Bebek, *Din ve Düşünce Açısından Dua* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 47.

³² Soysaldı, *Kur'ân'da Dua*, 83.

³³ Salih Suruç, *Kur'an-ı Kerim'den Dua Ayetleri -Konularına Göre Seçilip Tasnif Edilmiş-* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2020); Cafer Günaydın, *Kur'an Dilinden Dua* (Ankara: Fecr Yayınları, 2021).

³⁴ Ebû 'Urve es-San'ânî Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi' -'Abdurrezzâk b. Hemmâm'ın el-Musannef'inin 10. ve 11. cildi-*, thk. Habîburrahman el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1983), 10/438-444 (No. 19630-19651). Bu kısım ile ilgili senet ve metin tahlili, rivayetlerin *Kütüb-i Sitte*'ye intikali gibi konulara dair geniş bilgi için bk. Asar, *Hadis Literatüründe Dua*, 69-107.

³⁵ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 15/67-427 (No. 29731-30531).

³⁶ Ebû 'Abdullah Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Rasûlillah ve sünenihî ve eyyâmihî*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût vd. (Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 2011), "Kitâbu'd-De'avât", 1-69 (No. 6304-6412).

³⁷ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fu'âd 'Abdülbâkî (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1991), "Kitâbu'z-Zikir ve'd-Du'â", 1-92.

³⁸ Ebû 'Avâne Ya'kûb b. İshâk el-İsferâyînî, *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar 'alâ Sahîhi Müslim*, thk. 'Abbâs b. Safâhân (Medine: el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, 2014), 20/354-438 (No. 11764-11882).

³⁹ Halil Altuntaş, *Duayı Anlamak* (Ankara: DİB Yayınları, 2019), 43.

Müslüman, bu vesileyle günahlarının affedilmesini istemektedir.⁴⁰ Müslim'den sonra hadis kitabında konuya dair bir bölüm ayıran İbn Mâce (öl. 273/887), *es-Sünen*'inin "Ebvâbu'd-Du'â"⁴¹ kısmında 22 bâbda 66 hadis nakletmektedir.⁴¹ Ebû Dâvûd'un (öl. 275/889), *es-Sünen*'inde müstakil bir kitaba yer verilmesi de Kitâbu's-Salât'ta duanın âdâbı ve şartlarına dair 21 hadis nakledildiği "Bâbu'd-Du'â"⁴² bulunmaktadır.⁴² Tirmizî (öl. 279/892) ise *es-Sünen*'indeki "Kitâbu'd-De'avât"⁴³ bölümünde diğer musanniflere göre daha geniş bir şekilde konuyu işleyerek 133 bâbda 235 hadis rivayet etmektedir.⁴³

Hicrî IV. asır muhaddislerinden İbn Huzeyme'nin (ö. 311/924) *es-Sahih*'inde duayla ilgili bir bölüm olsa da günümüze bir kısmı ulaştığı için matbulara bu başlık bulunmamaktadır.⁴⁴ İbn Hibbân'ın (öl. 354/965) "emirler, nehiyeler, haberler, mübahlar ve fiiller" başlıkları altında tasnif ettiği *el-Müsnedü's-sahih*'ini⁴⁵ konularına göre yeniden tertip eden İbn Balabân (öl. 739/1339), *el-İhsân*'daki Kitâbu'r-Rekâ'ik'te zikrettiği "Bâbu'l-Ed'îye" başlığında 133 hadisi sıralamaktadır.⁴⁶ Aslında bu durum, diğer tasnif metodlarına göre telif edilen hadis kitaplarında duaya dair birçok rivayetin bulunduğu delalet etmektedir. Hatta Bâbu'l-Ed'îye'nin devamındaki Bâbu'l-İstî'âze'yi de bu minvalde değerlendirmek mümkündür.⁴⁷ Çünkü hadis kitaplarının dua bölümlerinde istiâzeyle alakalı birçok hadis aktarılmaktadır. Dolayısıyla hem konularına hem de râvilerine göre diğer hadis kitaplarında müstakil dua bölümleri olmasa da bu minvalde rivayetlerin geçmediğini söylemek mümkün değildir. Meselâ, el-Hâris b. Ebû Üsâme'nin (öl. 282/895) *el-Müsned*'inin *Kütüb-i Sitte*'ye zevaidini tespit eden Heysemî'nin (öl. 807/1405) *Buğyetü'l-bâhis*'indeki "Kitâbu'l-Ed'îye" başlığı bunu göstermektedir.⁴⁸ Bir başka delil ise aşağıda işaret edeceğimiz Beyhakî'nin (öl. 458/1066) *ed-De'avâtu'l-kebîr*'inde senedinde Tayâlisî (öl. 204/819) ile Ebû Dâvûd'un olduğu ve onların hadis kitaplarında geçen birçok rivayetin nakledilmesidir. Hicrî V. asır âlimlerinden Hâkim en-Neysâbü'rî (öl. 405/1014), *el-Müstedrek*'inde bu konudaki kitabına Müslim gibi "Kitâbu'd-Du'â" ve't-Tesbîh ve't-Tekbîr ve't-Tehlîl ve'z-Zikir"

⁴⁰ M. Cemal Sofuoğlu, *Açıklamalı Büyük Dua Kitabı* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 13. Zikir, istiğfar gibi kavramların dua ile ilişkisi hakkında ayrıca bk. Bebek, *Din ve Düşünce Açısından Dua*, 15-19; Ayhan, *Rivâyetlerin Oluşturduğu Dua Tasavvuru -Tirmizî Örneği-*, 87-109.

⁴¹ İbn Mâce, "Ebvâbu'd-Du'â", 1-22 (No. 3827-3892).

⁴² Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût-Muhammed Kâmil Karâbellî (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 2009), "Kitâbu's-Salât", 358 (No. 1479-1499).

⁴³ Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 1-133 (No. 3370-3604). Bu bölüm hakkında geniş bilgi için bk. Ayhan, *Rivâyetlerin Oluşturduğu Dua Tasavvuru -Tirmizî Örneği-*, 175-312.

⁴⁴ Enbiya Yıldırım, *İbn Huzeyme ve es-Sahih'i* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989), 25; Mustafa Işık, *İbn Huzeyme, Sahih'i ve İbn Hibban'ın Sahih'yle Mukayesesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 43-44.

⁴⁵ Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *el-Müsnedü's-sahih 'ale't-tekâsım ve'l-envâ'*, thk. Muhammed Ali Sönmez-Halis Aydemir (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012).

⁴⁶ İbn Hibbân, *es-Sahih*, 3/148-279 (No. 866-998).

⁴⁷ İbn Hibbân, *es-Sahih*, 3/280-310 (No. 999-1036).

⁴⁸ Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ebû Bekir el-Heysâmî, *Buğyetü'l-bâhis 'an zevâ'idü Müsnedi'l-Hâris*, thk. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkerî (Medine: Merkezi Hidmeti's-Sünne ve's-Sireti'n-Nebeviyye, 1992), 2/960-971 (No. 1060-1075). Ancak bu çalışmanın eksik olması hasebiyle el-Hâris b. Ebû Üsâme'den nakledilen bazı hadislerin başka eserlerden aktararak ilave edildiği ifade edilmektedir. bk. M. Yaşar Kandemir, "Heysemî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/293.

şeklinde uzun bir başlık atsa da sonunda “أَخْرَجَ كِتَابَ الدَّعَوَاتِ” şeklinde bir muhtasar ifadeyle bitirmekte ve herhangi bir bâb başlığı koymadan 222 hadis nakletmektedir.⁴⁹

Konularına göre hadis kaynaklarının içerisinde duaya dair bölümlerin ayrıldığı eserler böyle olsa da *es-Sahîhayn*, *Sünen-i Erba'a*, *el-Muvatta'* gibi önceki hadis kitaplarından seçilerek tasnif edilen eserlerde de müstakil dua başlıkları bulunmaktadır. Meselâ, Begavî'nin (öl. 516/1122) 9 bâbda senetsiz 212 hadisi naklettiği *Mesâbihu's-sünne'si*⁵⁰ ile isnâdiyla birlikte 44 bâbda 169 rivayeti sıraladığı *Şerhu's-sünne'sinde*⁵¹ “Kitâbu'd-De'avât” adında birer başlık olması böyledir. *Şerhu's-sünne'*ye göre diğerinde bâb başlığının az olmasının sebebi, *Mesâbihu's-sünne'*de “belirli vakitlerde yapılan dualar” gibi genel başlıkların zikredilmesidir. Burada *Mesâbihu's-sünne'*nin üzerine bazı ilaveler yapılarak tamamlayıcı bir eser olan Hatîb et-Tebrîzî'nin (öl. 741/1340), *Mişkâtu'l-Mesâbih'*ine de işaret etmek gerekir ki “Kitâbu'd-De'avât” kısmında her birinde üç faslı bulunmuş 9 bâb başlığı altında 282 hadis serdedilmektedir.⁵² Bu kitaplar gibi derleme olan Nevevî'nin (öl. 676/1277) *Riyâzu's-sâlihîn'*inde de “Kitâbu'd-De'avât” adında bir bölüm varsa da 4 bâbda 46 hadis aktararak konu oldukça kısa tutulmaktadır.⁵³ Hadis edebiyatındaki derleme türü çalışmalarda olduğu gibi zevaid türü eserlerde de müstakil kitap başlıkları bulunmaktadır. Bu bağlamda türün en önde gelen örneği sayılan Heysemî'nin *Mecma'u'z-zevâ'id'*ini zikretmek gerekmektedir. Eserinde Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan duanın kabul edilmesine dair rivayeti Taberânî'ye atfederek zikreden Heysemî, “Kitâbu'l-Ed'îye” adında bir başlık atarak 50 bâbda 264 hadis rivayet etmektedir.⁵⁴ Bir başka zevaid çalışması İbn Hacer'in (öl. 852/1449) *el-Metâlibü'l-âliye'sinde* de “Kitâbu'l-Ezkâr ve'd-De'avât” ismiyle 39 bâbın altında 108 hadisin nakledildiği bir bölüm yer almaktadır.⁵⁵

İster konularına ister râvilerine göre olsun hem temel hadis kaynaklarında hem de bu eserler üzerine tasnif edilen derleme, zevaid, müstahrec gibi türlerde duaya dair kitap/bâb başlığı ya da hadisler bulunmakla birlikte müstakil kitaplar da telif edilmiştir. Bu konuda geniş bir literatüre işaret edilse de⁵⁶ az bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Bu minvalde ilk sırada Muhammed b. Fudayl'ın (öl. 195/810) *Kitâbu'd-Du'â'sı* zikredilebilir. Dabbî, eserinde herhangi bir bâb başlığı atmadan merfû' hadislerin yanı sıra birçok mevkûf ve maktû' rivayet de nakletmektedir.⁵⁷ Birbirinden farklı konularda telif ettiği çok sayıdaki eserleriyle öne çıkan İbn Ebü'd-Dünyâ'nın

⁴⁹ Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, 3/5-130 (No. 1817-2038).

⁵⁰ Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ' el-Begavî, *Mesâbihu's-sünne*, thk. Yûsuf 'Abdurrahman el-Mar'aşlî vd. (Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, 1987), 2/136-222 (No. 1589-1800).

⁵¹ Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ' el-Begavî, *Şerhu's-sünne*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1983), 5/5-208 (No. 1235-1403).

⁵² Ebû 'Abdullah Muhammed b. 'Abdullah Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkâtu'l-Mesâbih*, thk. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1979), 2/691-774 (No. 2223-2504).

⁵³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Riyâzu's-sâlihîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, thk. 'Abdulkâdir el-Arna'ût vd. (Dimaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2012), 460-474 (No. 1465-1510).

⁵⁴ Ebü'l-Hasen Nürüddîn 'Alî b. Ebû Bekir el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2015), 21/337-520 (No. 17145-17408).

⁵⁵ Ebü'l-Fazl Ahmed b. 'Alî İbn Hacer el-'Askalânî, *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâ'idil-mesânîdis-semâniye*, thk. Sa'd b. Nâsir b. 'Abdül'azîz eş-Şeserî (Riyad: Dâru'l-Âsime-Dâru'l-Gays, 1998), 13/757-918 (No. 3321-3373), 14/23-168 (No. 3374-3428).

⁵⁶ Bu konudaki literatür için bk. Veli Atmaca, “Hadiste Dua Edebiyatı'nın Oluşumu ve Kaynakçası”, *Dinî Araştırmalar* 9/27 (2007), 66-76; Ayhan, *Rivâyetlerin Oluşturduğu Dua Tasavvuru -Tirmizî Örneği-*, 121-127.

⁵⁷ Ebû 'Abdurrahman Muhammed b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî, *Kitâbu'd-Du'â'sı*, thk. 'Abdül'azîz b. Süleyman b. İbrâhîm el-Bu'aymî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999), 157-365 (No. 1-160).

(öl. 281/894) da *Kitâbu'd-Du'â'sı* vardır. Muhaddis, kitabında duanın faziletine dair kısa bir mukaddimeden sonra 31 bâbda 261 hadis rivayet etmektedir.⁵⁸ Bu konuda eser telif eden bir başka âlim Mehâmîlî (öl. 330/942) ise *Kitâbu'd-Du'â'sında* 14 bâbda çoğunluğu merfû' olan 96 hadis aktarmaktadır.⁵⁹

Dua konulu tür edebiyatında en öne çıkan eser, Kâbe'yi görünce yapılan duanın kabul edilmesine dair rivayeti dua hakkındaki eserinde değil de *el-Mu'cemu'l-kebir*'inde ilk defa nakleden Taberânî'nin (öl. 360/971) *Kitâbu'd-Du'â'sıdır*. Çünkü diğerlerine göre bu eserde duaya dair birçok bâb başlığı atılarak pek çok hadis aktarılmaktadır. İnsanların daha önceden Hz. Peygamber, sahâbe, tâbiînden nakledilmeyen günlere göre ayarlanmış ve kafiyeli dualara temessük ettikleri, duada aşırı gittikleri için Hz. Peygamber'in dualarını kapsayan bir eser telif ettiğini belirten Taberânî, duanın fazileti ile âdâbından sonra Rasûlullah'ın çeşitli durumlarda ettiği dualarına yer verdiğini ifade ederek⁶⁰ 346 bâbın altında 2251 rivayet nakletmektedir.⁶¹ *Kitâbu'd-Du'â'da* rivayet sayısının çok olmasının bir nedeni, aynı hadisin farklı tarihlerine yer verilmesidir. Meselâ, ilk bâbdaki "*Dua ibadettir.*" hadisi 8 farklı isnadla tekrar edilmektedir.⁶² Taberânî, kitabında mevkûf ve maktû' rivayetlere yer verse de daha ziyade merfû' hadisleri nakletmektedir. Ancak *Kitâbu'd-Du'â'daki* bazı âyetlerin te'vîline dair bâbları bundan hariç tutmak gerekmektedir.⁶³ Çünkü bu başlıklarda merfû' hadisler çok az bir yekûn teşkil ederken mevkûf ve özellikle de maktû' rivayetlere sıkça rastlanılmaktadır. Bu konuda öne çıkan bir başka eser ise Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan duanın kabul edilmesine dair rivayeti duaya ilgili çalışması dâhil birçok farklı eserinde nakleden Beyhakî'nin (öl. 458/1066) *Kitâbu'd-De'avâti'l-kebir*'idir ki 135 bâbın altında 671 hadis yer almaktadır. *ed-De'avâtu'l-kebir*'i adını vermediği bir dostunun "Hz. Peygamber'in belli vakitlerde yaptığı ya da sahâbeye öğrettiği dualarla alakalı rivayetleri isnâdlarıyla toplaması" şeklindeki talebine binaen telif ettiğini söyleyen Beyhakî, kitabının tertibinde İbn Huzeyme'nin *Muhtasaru'l-me'sûr*'unkini takip ettiğini ve onun nakletmediği hadisleri kendi eserine ilave ettiğini belirtmektedir.⁶⁴ Bu yönüyle Beyhakî'nin eseri İbn Huzeyme'nin kitabının tamamlayıcısı konumundadır. Fakat *Muhtasaru'l-me'sûr* elimizde olmadığı için bir değerlendirme ve *ed-De'avâtu'l-kebir* ile aralarında karşılaştırma yapmak mümkün gözükmemektedir. Beyhakî'nin eserindeki rivayetlere bakıldığında adından da anlaşılacağı üzere İbn Huzeyme'nin kitabının oldukça kısa olduğu ifade edilebilir.

Müstakil dua kitapları içerisinde Nevevî'nin (öl. 676) *el-Ezkâr*'ı da sayılabilir. Çünkü diğer eserlerin isminde "ed-Du'â'/ed-De'avât" gibi konuyla alakalı doğrudan kelimeler geçse de

⁵⁸ İbn Ebû'd-Dünyâ, *Kitâbu'd-Du'â'*, 51-249 (No. 1-261). Aynı müellifin herhangi bir bâb başlığı olmadan 136 tane duaya dair rivayeti naklettiği bir başka eseri daha bulunmaktadır. bk. Ebû Bekir 'Abdullah b. Muhammed İbn Ebû'd-Dünyâ el-Bağdâdî, *Kitâbu Mücebb'î'd-da've*, thk. Ziyâd Hamdân (Beyrut: Mü'essesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1992).

⁵⁹ Ebû 'Abdullah el-Hüseyn b. İsmâ'îl Mehâmîlî, *Kitâbu'd-Du'â'*, thk. Sa'îd b. 'Abdurrahman b. Mûsâ el-Kazakî (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyye, 1992), 79-203 (No. 1-96). Bu kitap hakkında geniş bilgi için bk. Nevzat Sabri Akın, *Mehâmîlî ve "Kitâbu'd-Du'â" İsmîli Hadis Cüz'ü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990).

⁶⁰ Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *Kitâbu'd-Du'â'*, thk. Mustafâ 'Abdülkâdir 'Atâ' (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413), 22.

⁶¹ Taberânî, *Kitâbu'd-Du'â'*, 22-616 (No. 1-251).

⁶² Taberânî, *Kitâbu'd-Du'â'*, 22-24 (No. 1-8).

⁶³ Taberânî, *Kitâbu'd-Du'â'*, 438-466 (No. 1491-1630).

⁶⁴ Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Kitâbu'd-De'avâti'l-kebir*, thk. Bedr b. 'Abdullah el-Bedr (Kuveyt: Dâru Garâs, 2009), 1/64.

muhtevasında zikirle ilgili bâb başlıkları ve hadisler de vardır. Hatta Nevevî'nin eserinin kısa ismi *el-Ezkâr* olsa da uzun hâlinde “ed-De'avât” kelimesi geçmektedir ki içerisinde duaya dair birçok bâb başlığı altında hadisler nakledilmektedir. *el-Ezkâr*, bu yönüyle müstakil dua kitaplarıyla benzer bir özellik taşımaktadır. Musannif, kendinden önce tasnif edilen kitaplarda tekrar olması ve isnadıyla nakledilmesinden dolayı *el-Ezkâr*'ı telif ettiğini, rivayet ettiği hadisleri genellikle İbn Mâce hariç *Kütüb-i Sitte*'den ve az da olsa diğer hadis kitaplarından seçtiğini belirtmektedir.⁶⁵ Nevevî, *el-Ezkâr*'da mukaddime, 20 bölüm ve sonundaki İslâm'ın temel ilkesi olarak belirttiği kısım dâhil 343 bâbın altında 1242 hadis nakletmektedir. Müstakil dua kitapları türünde şu iki esere de işaret edilmelidir: Hattâbî'nin *Şe'nu'd-du'â'sı* ile Turtûşî'nin (öl. 520/1126) *ed-Du'âu'l-me'sûr ve âdâbuh*. Bu kitaplarda duanın mahiyetine yönelik konulara temas edilmekte ve esmâ-i hüsnâya yer verilmekte, çeşitli durumlarda okunacak dualar ile istiâze edilecek hususlara dair rivayetler senetsiz zikredilerek yorumlar yapılmaktadır.⁶⁶

Her ne kadar eserin isminde “dua” kelimesi yer almasa da bu konuda zikredilmesi gereken bir başka hadis kitabı türü daha vardır ki o da “amelü'l-yevm ve'l-leyle”dir. Bu adla çeşitli eserler telif edilse de⁶⁷ en öne çıkanı Nesâî (öl. 303/915)⁶⁸ ile İbnü's-Sünnî'nin (öl. 364/975)⁶⁹ *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle* isimyle tasnif ettikleri kitaplardır. Bu eserlerde Hz. Peygamber'in bir gününde uyandığı andan başlayarak yattığı ana kadar ettiği duaları ve zikirleri yer almaktadır.

Hem konulu hadis kaynaklarındaki dua kısımlarında hem de müstakil dua kitaplarında “duanın fazileti, duaya başlarken Allah'a hamd ve sena etmek, Rasûlullah'a salavat getirmek, duada ısrarcı/kararlı/devamlı olmak, herkese dua etmek, çokça dua/duayı çok etmek, duada aşırılığa kaçmamak, ümitsiz olmamak, sesi yükseltmemek, acziyet/tevazu/huşu içinde olmak, bir kimsenin başkasından kendisi için dua etmesini istemek, kafiyele dua yapmamak, duanın kabul edilmesinde acele etmemek, duada elleri kaldırmak, abdestli olmak ve kibleye dönerek dua yapmak, duayı tekrar etmek, duanın sonunda âmin demek, önce kendine ve sonra başkalarına dua etmek, duayı ihlâsla yapmak, salih amel yaparak duada Allah'a yakınlaşmak, dua bittiğinde elleri yüze sürmek, özlü sözlerle dua etmek, kabul edileceği inancı ile dua yapmak, duanın kabulü için helal şeylerden yemek ve içmek, Allah'ın esma-i hüsnası ile dua etmek, gaflet içinde dua yapmamak” şeklinde duanın adabı ve şartları gibi konuların yanı sıra aşağıdaki başlıklar altında toplanacak şekilde çeşitli hususlara dair rivayetlere yer verilmektedir:

1. *İbadetlerde yapılacak dualar*: Abdeste başlarken, abdest alırken/biterken, gusül/teyemmüm alırken, mescidde bulunurken veya buradan çıkarken, Cuma günü

⁶⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Ezkâr min kelâmi seyyidi'l-ibrâr*, thk. Selâhaddîn Muhammed Me'mûn el-Hımsî vd. (Beirut: Dâru'l-Minhâc, 2013), 28-31, 46-47.

⁶⁶ Hattâbî, *Şe'nu'd-du'â*, 1-209; Ebû Bekir Muhammed b. el-Velîd et-Turtûşî, *ed-Du'âu'l-me'sûr ve âdâbuh*, thk. 'Abdullah Mahmûd Muhammed 'Ömer (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002), 7-204.

⁶⁷ bk. İsmail Lütfi Çakan, “Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/27.

⁶⁸ Ebû 'Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, thk. Fârhâd Hamâde (Beirut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1987) Ayrıca bu muhaddisin *Kitâbu's-Süneni'l-kebir*'inde aynı adla bir bölüm de vardır. bk. Ebû 'Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *Kitâbu's-Süneni'l-kebir*, thk. Hasen 'Abdülmun'im Şilbî (Beirut: Mü'essesetü'r-Risâle, 2001), 9/5-419 (No. 9743-10913).

⁶⁹ Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed İbnü's-Sünnî ed-Dîneverî, *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, thk. 'Abdurrahman Kevser el-Bernî (Beirut: Dâru'l-Erkâm, 1998).

mescide gelindiğinde, Cuma namazına giderken/gelirken, ezan işitildiğinde/okunduğunda, kamet getirildiğinde, ezan ile kamet arasında, namaza giderken, mescide girerken, namaza başlarken, namaz için safa girildiğinde, iftitah tekbirinden sonra, rükû' (giderken, başını kaldırırken, kalkınca), secde (giderken, kalkarken, iki secde arasında), teşehhüdde, farz/nafile namazların sonrasında, namazda şeytan kendisine musallat olduğunda, sabah namazının sünnetinden sonra, sabah namazının kunutunda, vitr namazının kunutunda/sonrasında, gece namazına kalkıldığında/teheccüd namazında, gece namazındaki iftitah tekbirinden sonra, Cuma namazında imam minberden inip namaza başlayınca kadar, bayram namazına giderken, kuşluk namazından sonra, secde âyetlerinde/tilâvet secdesinde, hilal görüldüğünde, Mekke'ye girerken, Mescid-i Haram'a girerken, Hacer-i Esved'i selamlarken, Rükün ile Makam arasındayken, Safa ile Merve'ye çıkarken/sa'y yaparken, cemrelere taş atarken, Arife günü akşamında, Kâbe'yi görünce/tavaf ederken, Kâbe'ye veda ederken, tavaf namazının ikinci rekatında, Zilhicce'nin ilk 10 gününde, Arafat'ta ve Müzdelife'de, kurban keserken, Recep/Ramazan ayına girildiğinde, Kadir Gecesi'ne ulaşıldığında, iftar anında, iki bayramda, zekat verirken/alırken, bir Müslümanın vefat haberi ulaştığında, cenaze görüldüğünde, cenazenin yanında, cenaze namazında, ölü kabre konulduğunda ve defnedildikten sonra, kabir ziyaretinde edilecek dua.

2. *Çeşitli musibet/zorluk hâllerinde edilecek dualar:* Sıkıntı/musibet/keder anında, devlet yöneticisinden korkulduğunda/yöneticinin huzuruna çıkıldığında, bir topluluktan korkulunca, düşmanla karşılaşıldığında, düşmana galip gelince, çok öfkelenildiğinde/kızgınlık anında, kendisine zulmedildiğinde, güzel olmayan bir şey/rüya/vahşet görüldüğünde, geceleyin/uykuda korkulduğunda, gök gürlendiğinde, rüzgâr (şiddetli) estiğinde, yağmur yağdığına/şiddetlendiğinde, savaşa çıkıldığında, savaşırken gece olduğunda/tan ağardığında, aç kaldığında veya rızık daraldığında/geçim sıkıntısı çekildiğinde, kendisinden bir zararın geleceği hayvanla ya da kötü söz söyleyen veya zulmeden biriyle karşılaşıldığında, dalâlete düşüldüğünde, hastalandığında/hasta ziyaretinde, borçlanıldığında, bir bela görüldüğünde, yangın olduğunda, vesveseye düşüldüğünde, uğursuzlukta, fitneler gerçekleştiğinde, Müslüman birinin düştüğü eziyetten uzaklaştırıldığında, şimşek çaktığında, yıldırım düştüğünde, kulak çınlayınca, bir işte yenilgiye düşüldüğünde, yıldız kaydığında, vücudu yaralandığında, evde yılan görüldüğünde, yoldaki bir eziyeti kaldıran kimseye edilecek dua.
3. *Gündelik hayatta yapılacak dualar:* Eve girildiğinde/çıkıldığında, çarşıya girildiğinde, çarşıdan çıkıldığında, sabaha/akşama ulaşıldığında, güneş doğduğunda/battığında, yemek yemeye başlanıldığında/bitirildiğinde, yatağa yatıldığında/uyuduğunda, yatakta uyku tutmadığında, gecenin bir kısmında uyanıldığında/gece yarısında, elbise/yeni bir elbise veya ayakkabı giyildiğinde, Müslüman birinin üzerinde yeni bir elbise görüldüğünde, tuvalete girildiğinde/çıkıldığında, aynaya bakıldığında, Müslüman biriyle karşılaşıldığında edilecek dua.

Günlük hayatımızda her zaman değil de bazen gerçekleşen durumlara dair dualar da bulunmaktadır: Yolculuğa çıkıldığında veya geri dönüldüğünde, yolculukta bir yerde

konakladığında, sefer dönüşünde şehre/eve girerken, yolculukta iken gece olduğunda/tan ağardığında, yolculukta yüksek bir yere çıkıldığında/bir vadiye inildiğinde, bineğe/gemiye binildiğinde, yolculukta binek ürkerse, yalnız kalındığında, horozun ötüşü işitildiğinde, bir meclise girerken ya da kalkarken, hamama girildiğinde, evlenen kimseye, engelli biri görüldüğünde, bir kimseyi uğurlarken, turfanda meyve görüldüğünde, eşek anırdığında, çocuk doğduğunda, bir şey satın alındığında, aksırana, köpek havladığında, bir müjde alındığında, hacamat yapıldığında, ayak uyuştüğünde, bir hediye verildiğinde edilecek dua.

Dua bölümlerinde/kitaplarında bazı sahâbî ile tâbîye ait dualar bulunmakla birlikte Hz. Peygamber'in genel olarak yaptığı dualar; bazı kimselere öğrettiği veya ettiği dualar; kabir azabı, hayatın ve ölümün fitnesi, günah, borç, korkaklık, kötülük, tembellik, cimrilik, ömrün değersizliğinden, dünya, cehennem, zenginlik ve fakirliğinden fitnesi vb. hususlarda Allah'a sığındığı dualar da vardır. Nitekim Nesâ'î'nin *el-Müctebâ*'sında duaya dair bir bölüm yoksa da "Kitâbu'l-İsti'âze" adında bir başlık bulunduğuna işaret etmek gerekmektedir.⁷⁰ Müslim ile Hâkim en-Neysâbü'rî'nin hadis kitaplarındaki bölüm başlıklarında olduğu gibi duayla alakalı olan tesbih, tahmid, tövbe, istiğfar, zikirle ilgili rivayetler de yer almaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'e salavat getirmek ve bunun nasıl getirileceği, istiskâ, istihâre, küsûf/husûf, tesbih, hacet ve teravih namazı, nikah duası ile zenginlik, sıhhat, ihtiyaç, ölüm ve hayat için dua etmek; kâfir ile Mecusî ve çocuklar için dua etmek gibi hususlara dair hadisler de bulunmaktadır.

Elbette ki Kitâbu'd-Du'â' kısımlarında her bir bâbın ya da hadisin doğrudan dua ile alakalı olduğunu söylemek mümkün değildir. Meselâ, Buhârî uyurken edilecek duaya dair bâbın öncesinde "sağ yanı üzere ve abdestli olarak yatmak"; sonrasında ise "yatarken sağ eli sağ yanağın üzerine koymak ve sağ tarafı üzerine yatmak" şeklinde dört başlığa daha yer vermektedir. Bu duruma hemen her kitabın dua bölümünde rastlamak mümkün olduğu gibi özellikle Nevevî'nin *el-Ezkâr*'ındaki birçok yerde daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu konuda incelenen literatürden ortaya çıkan muhteva böyledir. Dolayısıyla her bir husus için ayrı ayrı kaynak zikredilmemiştir.

2. Hadislere Göre Duanın Kabul Edildiği Zamanlar ve Mekanlar

Bir günah ya da akrabalık bağına kesmeye dair olmadıkça Allah'ın dua edenin duasını mutlaka kabul edeceğini⁷¹ ve kulun dua için kaldırdığı ellerini geri çevirmekten içtinap ettiğini⁷² söyleyen Hz. Peygamber'in hadislerinde duanın kabul edildiği zamanlara ve mekânlara dair bazı bilgiler nakledilmektedir. Bir Müslümanın ettiği dua önemli olduğu gibi ne zaman ve nerede yapacağı da büyük bir ehemmiyeti haizdir. Aslında insan için en kıymetli an, Allah'a yönelerek O'nunla baş başa kalıp dua ettiği zaman ve mekândır.⁷³ Her zaman ve her yerde dua etmek

⁷⁰ Ebû 'Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâ'î, *Sünenü'n-Nesâ'î -el-Müctebâ-*, thk. Muhammed Rıdvân 'Arkûsî vd. (Beirut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2018), "Kitâbu'l-İsti'âze", 1-66 (No. 5428-5539).

⁷¹ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, 10/443 (No. 19650); İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 15/90 (No. 29780); Müslim, "Kitâbu'z-Zikir ve'd-Du'â", 92; Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 10 (No. 3381).

⁷² İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 3/160 (No. 876), 3/163 (No. 880); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, 3/97 (No. 1979).

⁷³ Erul - Keleş, *Kutsal İklimde Dua*, 16.

mümkünse de hadislere göre duanın kabul edilmesi için bazı vakit ve mekânların ayrı bir anlamı vardır.⁷⁴

İbn Ebû Şeybe'nin *el-Musannef*'inde "duanın kabul edildiği zaman" şeklindeki bâb başlığında nakledilen hadislerden hareketle duanın kabul edildiği zamanlar şöyle sıralanabilir: "Namaz için ezan okunduğunda, Allah yolunda yapılan cihatta saf tutulduğunda, ezan ile kamet arasında, Cuma günündeki icabet vaktinde."⁷⁵ Bunlara mübarek gün ve geceleri, özellikle de Ramazan ayını ve kadir gecesini eklemekle birlikte duanın icabet edildiği diğer zaman/mekânları ise şöyle sıralamak mümkündür: İftar anında,⁷⁶ arife günlerinde,⁷⁷ secde hâlinde,⁷⁸ gecenin son üçte birinde⁷⁹/son yarısında ve farz namazların sonunda.⁸⁰

Kur'an'da hacla ilgili âyetlerde Mekke, Kâbe ve Arafat'ta zikir, tövbe ve dua yapılması emredilmektedir.⁸¹ Hadislerde ise hac ve umre yapanların duasının kabul edileceği ifade edilmektedir.⁸² Bir rivayette de evine dönünceye kadar hacının duasının makbul olduğu geçmektedir.⁸³ Hasan el-Basrî'den (öl. 110/728) nakledilen bir nakilde Mekke'deki şu 15 yerde duanın kabul edileceği geçmektedir: "Tavafta, Mültezem'de, Hicr'de, Kâbe'de, zemzemin yanında, Safâ ve Merve'de, sa'y yaparken, Makâm-ı İbrâhîm'in arkasında, Arafât'ta, Müzdelife'de, Mina'da ve şeytanın taşlandığı üç yerde."⁸⁴ Medine ve buradaki kutsal yerleri de aynı minvalde değerlendirmek mümkündür.

Allah'ın isimleriyle yapılan dualara⁸⁵ icabet edildiğinin belirtildiği hadislerde duasının kabul edildiği kimseler de geçmektedir. İbn Ebû Şeybe, "mazlumun duası" adındaki bâbda mazlumun duasının makbul olduğuna delalet eden rivayetlerin yanında "kendisinden razı olmuş anne-babanın çocuğuna duası, adaletli devlet başkanının duası, mazlumun duası ve bir kimsenin gıyabî olarak din kardeşine ettiği dua" şeklinde bir hadisi de aktarmaktadır.⁸⁶ Yine Kitâbu'd-Du'â' bölümünde musannif, "icabet edilen dualar hakkında söylenenler" bâbında benzeri bir rivayete yer vermektedir. Bu rivayette mazlumun duası, misafirin duası ve ebeveynin çocuğuna duasının kabul edildiği geçmektedir.⁸⁷ Tirmizî ise buna benzer şu hadisi nakletmektedir: "Üç kimsenin duası reddedilmez: İftarını yapıncaya kadar oruçlunun duası, âdil devlet başkanının duası ve mazlumun duası."⁸⁸ Ayrıca Yûnus Peygamber'in "Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih

⁷⁴ Altuntaş, *Duayı Anlamak*, 47.

⁷⁵ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 15/123-125 (No. 29852-29858).

⁷⁶ İbn Mâce, "Ebvâbu's-Siyâm", 48 (No. 1753).

⁷⁷ Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 123 (No. 3585).

⁷⁸ Ebû Dâvûd, "Kitâbu's-Salât", 151 (No. 875).

⁷⁹ Buhârî, "Kitâbu'd-De'avât", 14 (No. 6321); Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 80 (No. 3498); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 3/199 (No. 920).

⁸⁰ Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 80 (No. 3499).

⁸¹ el-Bakara 2/198-203.

⁸² İbn Mâce, "Kitâbu'l-Menâsik", 5 (No. 2892).

⁸³ Beyhakî, *ed-De'avâtu'l-kebir*, 2/339-340 (No. 671).

⁸⁴ Nevevî, *el-Ezkâr*, 328.

⁸⁵ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 15/189-191 (No. 29973-29975); İbn Mâce, "Ebvâbu'd-Du'â'", 9 (No. 3855-3859); Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 110 (No. 3544); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 3/173 (No. 891); Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek*, 3/37 (No. 1875).

⁸⁶ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 15/193-196 (No. 29983-29990).

⁸⁷ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 15/391 (No. 30449).

⁸⁸ Tirmizî, "Kitâbu'd-De'avât", 132 (No. 3598).

ederim. Gerçekten ben (nefsine) zulmedenlerden oldum!"⁸⁹ âyetindeki sözüyle dua yapan kimsenin⁹⁰ ve hastanın duasının da⁹¹ makbul olacağı ifade edilmektedir. Begavî ise *Şerhu's-sünne*'deki "duasına icabet edilen kimseler bâbı" adında açtığı bâbda zikredilen rivayetleri sıralamaktadır.⁹²

3. Kâbe'yi (İlk Defa) Görünce Yapılan Duanın Kabul Edilmesiyle İlgili Rivayetin Tetkiki

Makalede ele aldığımız rivayet, yukarıda işaret edilen literatüre göre konulu hadis kitaplarının dua bölümlerinde yer almamakla birlikte müstakil dua kitaplarının içerisinde ise sadece Beyhakî'nin *ed-De'avâtu'l-kebîr*'inde nakledilmektedir. Ancak rivayetin gazete köşelerinde, internet sitelerinde, sosyal medya sayfalarında taktî yöntemiyle zikredildiği müşahade edilmiştir. Nitekim eserlerde "Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan duanın kabul edilmesi" kısmının da geçtiği hadisin uzun bir metni bulunmaktadır. Rivayetin Arapça metni ve Türkçesi şu şekildedir:

"تُفْتَحُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ، وَيُسْتَجَابُ الدُّعَاءُ فِي أَرْبَعَةِ مَوَاطِنَ: عِنْدَ التَّقَاءِ الصُّوفِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَعِنْدَ نَزُولِ الْغَيْثِ، وَعِنْدَ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَعِنْدَ رُؤْيَةِ الْكَعْبَةِ."

"Semanın kapıları açılır ve şu dört yerde yapılan dua kabul edilir: Allah yolunda yapılan savaşta saflar karşı karşıya gelince, yağmur yağdığı anda, namaz için kamet getirildiğine ve Kâbe'yi gördüğünde."

Rivayet, genellikle bu şekilde yer almakla birlikte biraz farklı bir metinle şöyle de aktarılmaktadır:

"تُفْتَحُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ، وَيُسْتَجَابُ دُعَاءُ الْمُسْلِمِ عِنْدَ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ، وَعِنْدَ نَزُولِ الْغَيْثِ، وَعِنْدَ زَحْفِ الصُّوفِ، وَعِنْدَ رُؤْيَةِ الْكَعْبَةِ."

"Namaz için kamet getirildiğinde, yağmur yağdığı anda, iki ordunun safları karşılaştığında ve Kâbe görüldüğünde Müslüman bir kimsenin yaptığı dua kabul edilir ve semanın kapıları açılır."

Hadisin metinlerine göre Kâbe görüldüğünde yapılan duanın kabul edilmesiyle ilgili kısım, rivayetin her iki tarafında da metnin son bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca rivayette insanların arasında bilinen "ilk defa" ifadesinin yer almadığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle hem makalenin başlığında hem de diğer yerlerde bu ibare parantez içerisinde verilmiştir. Dolayısıyla sadece metnin ilgili kısmı zikredilerek konuya delil teşkil eden lafza işaret edilmekle yetinilmektedir. Rivayetin metni böyle olmakla birlikte kaynaklarda nakledilen senetlerin hepsi bir araya getirilerek aşağıdaki şekil 1'de gösterilmiştir:

⁸⁹ el-Enbiyâ 21/87.

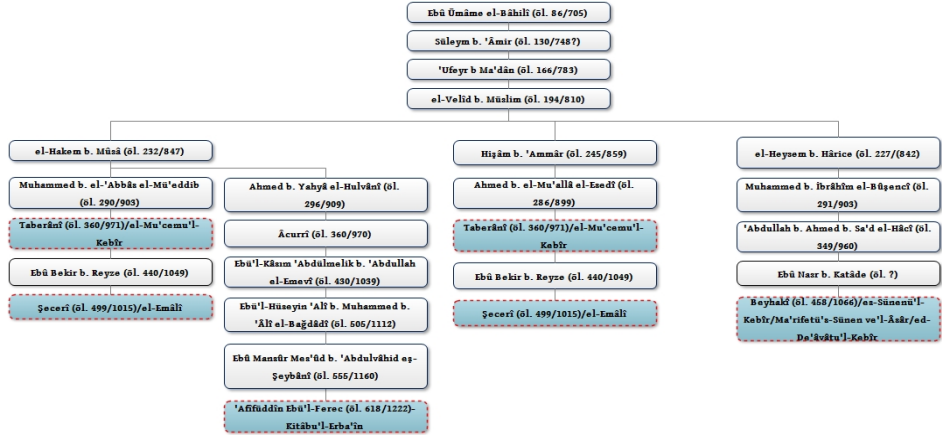
⁹⁰ Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, 3/39-41 (No. 1879-1882).

⁹¹ Taberânî, *Kitâbu'd-Du'â*, 346 (No. 1136).

⁹² Begavî, *Şerhu's-sünne*, 5/195-199 (No. 1394-1397).

Şekil 1

Hadisin İsnâd Şeması



Rivayetin Şekil 1'deki isnâd şemasına göre hadis, hicrî II. ve III. asırda telif edilen temel hadis kaynaklarında ya da müstakil dua kitaplarında yer bulamazken müstakil dua kitaplarında ise sadece Beyhakî'nin eserinde geçmektedir. Hadisi eserinde ilk defa nakleden *Mu'cem* türü kitaplarıyla tanınan Taberânî olmuştur. Muhaddis, *el-Mu'cemu'l-kebir*'de rivayeti aktarmasına rağmen *el-Mu'cemu'l-evsat* ile *el-Mu'cemu's-sağîr*'de ona yer vermemiştir. Hatta bu konudaki müstakil kitabı *ed-Du'â*'da “Kâbe'yi görünce yapılan dua bâbı/رُؤْيَةُ الْكَعْبَةِ” şeklinde bir başlık atsa da ilgili rivayeti nakletmemekte, Rasûlullah'ın Kâbe'yi görünce yaptığı duayı içeren rivayeti aktarmaktadır.⁹³ Taberânî, rivayeti *el-Mu'cemu'l-kebir*'deki farklı iki senetle her iki metni de zikretmektedir.⁹⁴

Taberânî'den sonra hadisi senediyle nakleden, hicrî V. asrın önde gelen âlimlerinden Beyhakî'dir. Muhaddis, rivayeti farklı eserlerinde aynı senetle ilk metni *es-Sünenü'l-kebir*'de,⁹⁵ *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*'da⁹⁶ ve *Kitâbu'd-De'avâtü'l-kebir*'de rivayet etmektedir.⁹⁷ Taberânî'den naklen her iki tariki ise Şecerî (öl. 499/1105) *el-Emâlî*'sinde aynen aktarmaktadır.⁹⁸ Hadisi senediyle ve ilk metinle nakleden son kimse ise 'Affüddîn Ebû'l-Ferec'tir (öl. 618). Bu âlim, cihatla ilgili kırk hadis topladığı *Kitâbu'l-Erba'in*'de rivayeti zikretmektedir.⁹⁹ Görüldüğü üzere rivayet, sadece dua değil aynı zamanda diğer konulara dair telif edilen eserlerde de

⁹³ Taberânî, *Kitâbu'd-Du'â*, 268 (No. 854).

⁹⁴ Ebû'l-Kâsim Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdî 'Abdulmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1983), 8/199 (No. 7713), 8/201 (No. 7719).

⁹⁵ Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Kitâbu's-Sünenü'l-kebir*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Türki (Riyad: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 2013), 7/115 (No. 6533).

⁹⁶ Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, thk. 'Abdulmu'tî Emîn Kal'acı (Karaçi vd.: Câmi'atu'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye vd., 1991), 5/186-187 (No. 7239-7240).

⁹⁷ Beyhakî, *ed-De'avâtü'l-kebir*, 2/337 (No. 669).

⁹⁸ Mürşid-i Billah Yahyâ b. el-Hüseyn el-Hasenî eş-Şecerî, *Kitâbu'l-Emâlî*, thk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmâ'il (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001), 1/296 (No. 1030-1031).

⁹⁹ 'Affüddîn Ebû'l-Ferec Muhammed b. 'Abdurrahman el-Mukri', *Kitâbu'l-Erba'in fi'l-cihâd ve'l-mücâhidîn*, thk. Bedr b. 'Abdullah el-Bedr (Beirut: Dâru İbn Hazm, 1995), 35 (No. 8).

nakledilmektedir. Bunun sebebi, her ne kadar rivayetin sadece “Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan duanın kabul edilmesi” kısmına işaret edilse de muhtevasında dört farklı hususun yer alması olabilir.

Rivayet, tespitlerimize göre isnâdıyla sınırlı sayıdaki hadis kitaplarında nakledilmekle birlikte derleme türü hadis eserleri olan İbn Kesîr'in (öl. 774/1373) *Câmi'u'l-mesânîd ve's-sünen*'de,¹⁰⁰ Heysemî'nin *Mecma'u'z-zevâ'id*'inde,¹⁰¹ Suyûtî'nin (öl. 911/1505) *el-Câmi'u'l-kebir*'i¹⁰² ile *el-Câmi'u's-sagîr*'inde,¹⁰³ Müttakî el-Hindî'nin (öl. 975/1567) *Kenzu'l-ummâl*'inde de¹⁰⁴ kendisine yer bulmaktadır. Nitekim günümüzde hadisin kaynağı olarak genellikle bu eserlerin içerisindeki *Mecma'u'z-zevâ'id* gösterilmektedir ki Heysemî rivayeti aktarmasının akabinde onu tenkid etmektedir, ancak rivayet nakledilirken müellifin tenkidine genellikle işaret edilmemektedir. Sonraki süreçte doğal olarak daha ziyade *el-Câmi'u's-sagîr*'in şerhlerinde hadisin rivayeti devam etmektedir.¹⁰⁵ Bununla birlikte diğer ilim dallarında da benzer zaman dilimlerinde bu rivayete nadiren atıf yapıldığına da işaret edilmelidir.¹⁰⁶ Bu atıflar, genellikle sahâbî râvisiyle birlikte Taberânî ve Beyhakî'ye nispet edilerek yapılmaktadır.

Şekil 1'deki hadisin isnâd şemasında görüldüğü üzere rivayetin tek sahâbî râvisi Ebû Ümâme Suday b. 'Aclân el-Bâhilî'dir (öl. 86/705). Hatta Ebû Ümâme'den sonraki üç tabakadaki râvi sayısı da tektir. Sahâbî Ebû Ümâme'den rivayeti nakleden Ebû Yahyâ Süleym b. 'Âmir el-Kilâ'î (öl. 130/748?) sika bir tâbi¹⁰⁷ olsa da Süleym'den hadisi nakleden Ebû 'Â'iz 'Ufeyr b. Ma'dân el-Hadramî'nin (öl. 166/783) cerh edildiği görülmektedir. Zayıf kabul edilen râvinin kendisinin Süleym→Ebû Ümâme tarikiyle çokça hadis naklettiği ancak bunların aslının olmadığı ve onun rivayetiyle iştil edilmemesi gerektiği,¹⁰⁸ rivayetleri çok olsa da haberleriyle ihticâc edilmesinin

¹⁰⁰ Ebû'l-Fidâ İsmâ'îl b. 'Ömer İbn Kesîr ed-Dımaşkî, *Câmi'u'l-mesânîd ve's-sünen el-hâdî li-akvem-i sünen*, thk. 'Abdülmelik b. 'Abdullah b. ed-Dehîş (Beyrut: Dâru Hadr, 1998), 8/539 (No. 10931).

¹⁰¹ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, 21/383 (No. 17208).

¹⁰² Ebû'l-Fazl 'Abdurrahman b. Ebû Bekr es-Suyûtî, *Cem'u'l-cevâmi' el-ma'rûf bi'l-Câmi'i'l-kebir*, thk. Muhtâr İbrâhîm el-Hâcî vd. (Kahire: el-Ezherü'ş-Şerîf, 2005), 4/400 (No. 12810).

¹⁰³ Ebû'l-Fazl 'Abdurrahman b. Ebû Bekr es-Suyûtî, *el-Câmi'u's-sagîr fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezir* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 200 (No. 3337).

¹⁰⁴ 'Alâ'üddîn 'Alî b. Hüsâmüddîn el-Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-efâl*, thk. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sakâ (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1985), 2/101 (No. 3334), 2/110 (No. 3383).

¹⁰⁵ Zeynüddîn 'Abdurra'ûf b. Tâcül'ârifin el-Münâvî, *et-Teysîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sagîr* (Riyad: Mektebetü'l-İmâm eş-Şâfi'î, 1988), 1/453; Zeynüddîn 'Abdurra'ûf b. Tâcül'ârifin el-Münâvî, *Fezlu'l-kadir şerhu'l-Câmi'i's-sagîr min ehâdisi'l-beşîri'n-nezir*, thk. Ahmed 'Abdusselâm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 3/258; 'Alî b. Ahmed el-Bulâkî el-'Azîzî, *es-Sirâcu'l-münîr şerhu'l-Câmi'i's-sagîr min ehâdisi'l-beşîri'n-nezir* (y.y.: y.y., ts.), 3/34; Ebû İbrâhîm Muhammed b. İsmâ'îl es-San'ânî, *et-Tenvîr şerhu'l-Câmi'i's-sagîr*, thk. Muhammed İshâk Muhammed İbrâhîm (Riyad: Mektebetü Dârî's-Selâm, 2011), 5/74.

¹⁰⁶ bk. Ebû'l-Mehâsin 'Abdülvâhid b. İsmâ'îl et-Taberî er-Rüyânî, *Bahru'l-mezheb*, thk. Târk Fethî es-Seyyid (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 2/509; Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekir İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd fi hedyi hayri'l-ibâd*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût-'Abdülkâdir el-Arna'ût (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1996), 1/444; Ebû'l-Fazl 'Abdurrahman b. Ebû Bekr es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, thk. 'Abdullah 'Abdülmuhsin et-Türkî vd. (Kahire: Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-'Arabîyye ve'l-İslâmiyye, 2003), 13/162.

¹⁰⁷ Ebû'l-Hasen Ahmed b. 'Abdullah el-İclî, *Târîhu's-sikât*, thk. 'Abdulmu'tî Emîn Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984), 199; Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût vd. (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1984), 5/185; Ebû'l-Fazl Ahmed b. 'Alî İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, thk. 'Âmir 'Alî 'Avd vd. (Dubai: Cem'iyyetü Dâru'l-Birr, 2021), 5/299-300.

¹⁰⁸ Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed İbn Ebû Hâtîm er-Râzî, *Kitâbu'l-Cerh ve't-ta'dîl*, thk. 'Abdurrahman b. Yahyâ el-Mu'allimî el-Yemânî (Haydarâbâd: Matba'atu Meclisi Dâ'ireti'l-Ma'ârifî'l-'Osmâniyye, 1941), 7/36.

batıl olduğu¹⁰⁹ ifade edilmektedir.¹¹⁰ Rivayetin medârî Ebû'l-'Abbâs el-Velîd b. Müslim el-Kureşî (öl. 194/8210) ise sika kabul edilmekle birlikte çok hata ettiği ve Evzâ'î'den (öl. 157/774) naklettiği rivayetlerde tedlîs yaptığı zikredilmektedir.¹¹¹ Velîd hakkındaki tenkitler ve bu rivayetteki hocası Evzâ'î'den başka birisi ise de kendisinden hadisi aldığı 'Ufeyr'in çoğunlukla cerh edilmesi, isnâdı zayıf olan hadisin sıhhatini değiştirmemektedir.

el-Velîd b. Müslim'den hadisi nakleden râvilerden Ebû Sâlih el-Hakem b. Mûsâ el-Bağdâdî (öl. 232/847) "sika ve sadûk" kabul edilmekte;¹¹² Ebû'l-Velîd Hişâm b. 'Ammâr es-Sülemî (öl. 245/859) genellikle ta'dîl edilse de hadis rivayeti karşılığında ücret aldığı ve yaşlanınca telkini kabul ettiği belirtilerek telkîn öncesinde naklettiği hadislerin sıhhati hakkında "sahih" denilmekte;¹¹³ Ebû Ahmed el-Heyssem b. Hârice el-Horasânî (öl. 227/842) ise "sadûk, sika, leyse bihi be's" lafızlarıyla ta'dîl edilmektedir.¹¹⁴

Taberânî'nin naklettiği hadisin ilk tarikinin hocası Ebû 'Abdullah Muhammed b. el-'Abbâs el-Mü'eddib el-Bağdâdî (öl. 290/903) bazen hata yapsa da¹¹⁵ "sika, sadûk, sâlih" biri olarak kabul edilmektedir.¹¹⁶ Taberânî'nin naklettiği diğer tarikin hocası Ebû Bekir Ahmed b. el-Mu'allâ el-Esedî (öl. 286/899) ise tevsîk edilmekle birlikte hakkında "sadûk, lâ be'se bih" denilmektedir.¹¹⁷ Şecerî'nin her iki tariki Taberânî'den naklettiği hocası Ebû Bekir Muhammed b. 'Abdullah b. Reyze ed-Dabbî (öl. 440/1049) ise "müsnidü'l-asr, sika, emîn" gibi lafızlarla ta'dîl edilmektedir.¹¹⁸

'Affüddîn Ebû'l-Ferec'in isnâdına bakıldığında el-Hakem b. Mûsâ'dan rivayeti nakleden Ebû Ca'fer Ahmed b. Yahyâ el-Hulvânî (öl. 296/909) "sika";¹¹⁹ Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyn el-Âcurrî (öl. 360/970) "sika, sadûk";¹²⁰ Ebû'l-Kâsım 'Abdülmelik b. Muhammed b. Bişrân el-Emevî

¹⁰⁹ Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Kitâbu'l-Mecrâhin mine'l-muhaddisîn*, thk. Hamdî 'Abdülmecîd es-Selefi (Riyad: Dâru's-Sumay'î, 2000), 2/191.

¹¹⁰ Ayrıca bk. Ebû Ahmed 'Abdullah b. 'Adiy el-Cürcânî, *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl*, thk. Mâzin es-Sersâvî (Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 2012), 8/603; Ebû'l-Ferec 'Abdurrahman b. 'Alî İbnü'l-Cevzî el-Bağdâdî, *Kitâbu'd-Du'afâ' ve'l-metrûkin*, thk. Ebû'l-Fidâ 'Abdullah el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), 2/180; Ebû'l-Haccac Yûsuf b. 'Abdurrahman el-Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1988), 20/177-178; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, 9/195-196.

¹¹¹ Ebû 'Abdullah Muhammed b. Men' İbn Sa'd el-Bağdâdî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, thk. 'Alî Muhammed 'Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 2001), 9/475; 'İclî, *Târihu's-sikât*, 466; Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl*, 31/92-98; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 9/212-220; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, 14/270-278; Veysel Özdemir, *Tedlîs Değerlendirmelerinde Usûl* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2014), 202-203.

¹¹² İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 9/349; 'İclî, *Târihu's-sikât*, 127; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3/129; Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl*, 7/139-140; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 11/5; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, 3/485.

¹¹³ İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 9/66-67; Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl*, 30/247-253; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 11/427-433; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, 4/16-20.

¹¹⁴ İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 9/86; Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl*, 30/376-377; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, 14/123-124.

¹¹⁵ Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Kitâbu's-Sikât*, thk. Muhammed 'Abdürreşîd (Haydarabad: Matba'atu Meclisi Dâ'ireti'l-Ma'ârifî'l-'Osmâniyye, ts.), 9/153.

¹¹⁶ Ebû Bekir Ahmed b. 'Alî el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu medîneti'l-İslâm (Târihu Bağdâd)*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2001), 4/189-190; Ebû'l-Tayyib Nâyif b. Salâh el-Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî ilâ terâcîmi şüyühî't-Taberânî* (Riyad-Şârika: Dâru'l-Keyân-Mektebetü' İbn Teymiyye, 2006), 566.

¹¹⁷ İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, 1/206; Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî*, 187-188.

¹¹⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 17/595-596.

¹¹⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 7/458; Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî*, 192-193.

¹²⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, 3/35; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 16/133-135.

(öl. 430/1039) “sadûk, sebt, sâlih”;¹²¹ Ebü'l-Hüseyn 'Alî b. Muhammed b. 'Alî İbnü'l-'Allâf el-Bağdâdî (öl. 505/1112) “sika”¹²² ve Ebû Mansûr Mes'ûd b. 'Abdulvâhid eş-Şeybânî (öl. 555/1160) “sika” lafzıyla tevsik edilmektedir.¹²³

Beyhakî'nin üç kitabında naklettiği tarihte ise hadisi el-Heysen b. Hârice'den nakleden Ebû 'Abdullah Muhammed b. İbrâhîm el-Bûşencî (öl. 291/903)¹²⁴ ile Ebû Muhammed 'Abdullah b. Ahmed el-Hâcî (öl. 349/960)¹²⁵ ta'dîl edilmektedir. Beyhakî'nin hocası Ebû Nasr 'Ömer b. 'Abdül'azîz b. 'Ömer b. Katâde (öl. ?) hakkında ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durumda onu mechûlül-hâl bir râvi şeklinde kabul etmek mümkündür. Fakat Beyhakî'nin birçok eserinde hocasından rivayette bulunduğu ifade edilmektedir.¹²⁶

Şekil 1'deki isnâd şemasında görüldüğü üzere *el-Mu'cemu'l-kebir*'deki ortak râvi 'Ufeyr b. Ma'dân'dır. Nitekim râvi hakkında yukarıda işaret edildiği gibi birçok münekkidin tenkidi bulunmaktadır. Ayrıca Nevevî, *Hulâsatu'l-ahkâm*'da hadisi senetsiz naklettikten sonra Beyhakî'nin çok zayıf bir isnâdla rivayet ettiğini belirtmesinin yanında¹²⁷ *es-Sünenü'l-kebir*'i ihtisar eden Zehebî de *el-Mühezzeb*'de 'Ufeyr'in zayıf bir râvi olduğunu ifade etmektedir.¹²⁸ Bûsîrî (ö. 840/1436) ise *İthâfu'l-hiyere*'de senetsiz hadise işaret etmesinin akabinde “Ebû Ya'lâ ve Beyhakî, rivayeti 'Ufeyr b. Ma'dân'ın zayıf olması ve el-Velîd b. Müslim'in tedlîs yapmasından dolayı zayıf bir senetle nakletmiştir.” demektedir.¹²⁹ İbn Hacer ise *Netâ'icü'l-efkâr*'da rivayet hakkında “garîb bir hadis” derken¹³⁰ San'ânî (öl. 1182/1768) *et-Tenvîr*'de tenkit etmekte,¹³¹ Elbânî (1914-1999) ise rivayeti “çok zayıf” olarak nitelemektedir.¹³² Sonuçta hadisin isnâdındaki 'Ufeyr'den dolayı bu rivayeti zayıf kabul etmek mümkündür.

Makalede ele aldığımız hadise benzer bir başka rivayet daha nakledilmektedir: Sa'îd b. Seyyâr el-Vâsıtî (öl. ?)←'Amr b. 'Avn (öl. 225/840)←Hafs b. Süleymân el-Esedî (öl. 180/797)←'Abdül'azîz b. Rufey' (öl. 130/748)←Sâlim (öl. 106/725)←İbn 'Ömer (öl. 73/693) senediyle nakledilen Hz. Peygamber'in hadisinin metni şöyledir: “Şu beş durumda sema kapıları açılır: Kur'ân okunduğunda,

¹²¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 12/189; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 17/451.

¹²² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 19/242.

¹²³ Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, thk. Gotthelf Bergsträsser (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1932), 2/296.

¹²⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 24/308-314; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13/581-589; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 11/239-245.

¹²⁵ Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ahmed İbn 'Abdülhâdî ed-Dîmaşkî, *Tabakâtu 'ulemâ'il-hadîs*, thk. Ekrem el-Bûşî-İbrâhîm ez-Zeybek (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1996), 3/101-102; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 16/5-6.

¹²⁶ Mahmûd b. 'Abdülfeţâh en-Nahhâl, *İthâfu'l-mürteki bi-terâcimi suyûhi'l-Beyhakî* (Riyad: Dâru'l-Meymân, 2008), 365.

¹²⁷ Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Kitâbu Hulâsati'l-ahkâm fî mühimmâti's-sünen ve kavâ'idü'l-İslâm*, thk. Hüseyin İsmâ'il el-Cemel (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1997), 2/884.

¹²⁸ Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân ez-Zehabî, *el-Mühezzeb fî ihtisârî's-Süneni'l-kebir li'l-Beyhakî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm vd. (Riyad: Dâru'l-Vatan, 2001), 3/1288 (No. 5737).

¹²⁹ Ebü'l-'Abbâs Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsîrî, *İthâfu'l-hiyeretü'l-mehere bi-zevâ'idü'l-mesânîdî'l-aşere*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm vd. (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1999), 2/343-344 (No. 1625).

¹³⁰ Şeyhu'l-İslâm, bunun devamında İbn 'Ömer'den gelen hadisi şâhid olarak göstermekte ancak onun senedinin de zayıflığına ve “Kâbe'nin görülmesi” kısmının yer almadığına işaret etmektedir. bk. Ebü'l-Fazl Ahmed b. 'Alî İbn Hacer el-'Askalânî, *Netâ'icü'l-efkâr fî tahrîci ehâdisi'l-Ezkâr*, thk. Hamdî 'Abdülmecîd es-Silefî (Dîmaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2008), 1/383-384.

¹³¹ Ebû İbrâhîm Muhammed b. İsmâ'il es-San'ânî, *et-Tenvîr şerhu'l-Câmi'i's-sagîr*, thk. Muhammed İshâk Muhammed İbrâhîm (Riyad: Mektebetü Dâri's-Selâm, 2011), 5/74.

¹³² Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-da'ife ve'l-mevzû'a ve esuruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme* (Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif, 1988), 7/419-420.

iki ordu karşılaştığında, yağmur yağdığında, mazlum dua ettiğinde ve ezan okunduğunda.”¹³³ Hadis, Taberânî'nin kitaplarında bu şekilde nakledilmesine karşılık daha önceki bazı eserlerde ise maktû' bir senetle biraz farklı bir metinle zikredilmektedir: Muhammed b. Fudayl ed-Dabbî←Leys b. Ebû Süleym (öl. 138/756) senediyle tâbiî 'Abdurrahman b. Sâbit'ten (öl. 118/737) gelen bu rivayetin metni ise şu şekildedir: “Sema kapıları şu beş şey için açılır: İki ordu karşılaştığında, yağmur yağdığında, namaz için ezan okunduğunda, Kur'ân okunduğunda ve dua edildiğinde.”¹³⁴ Merfû' hadisin isnâdındaki Hafs b. Süleymân cerh edilmekte¹³⁵ ve Taberânî'nin hocası Sa'îd b. Seyyâr mechûl,¹³⁶ maktû' rivayetin senedindeki Leys b. Ebû Süleym ise zayıf kabul edilmektedir.¹³⁷ Dolayısıyla her iki rivayet de zayıf olmakla birlikte konumuzla alakalı kısmın bulunmadığı da görülmektedir.

Bütün bu değerlendirmelerin sonucunda hadisin senet açısından zayıf olduğu ifade edilebilir. Aslında hadisin metnindeki ifade edilenlerin manası belli ve kastedilen şeyler açıktır. Dolayısıyla hadisin muhtevası hakkında kısa bir değerlendirme yapmak yeterlidir. Bu bağlamda Hâkim en-Neysâbü'rî'nin “Kitâbu'd-De'avât” bölümünün başında 'Abdurrahman b. Mehdî'nin (öl. 198/813-14) şu sözüne işaret etmesi önemlidir: “Hz. Peygamber'den haram, helal ve ahkâm konularında bir şey rivayet ettiğimizde senetlerinde sıkı davranır ve râvilerini tenkit ederdik. Fakat amellerin fazileti, sevap, ceza, mübah ve dua konularında rivayet ettiğimiz zaman isnâdlarda müsamaha gösterirdik.”¹³⁸ Nitekim hicri ilk asırlardan itibaren âlimler arasında fezâil ve rekâik konusunda zayıf hadisin rivayet edilebileceği görüşü kabul edilmiş, Nevevî ise böyle hadislerle amel edilebileceği hususunu eklemiştir.¹³⁹ Devam eden süreçte zayıf hadislerle amel edilip edilmeyeceği tartışılmış ve bu konuda üç görüş ortaya çıkmıştır: 1. Kesinlikle amel edilmez. 2. Kesinlikle amel edilir. 3. Belli şartlar dahilinde amel edilebilir. Bu şartların da “zayıflığının şiddetli olmaması, İslâm'ın asıllarından birine mündemiç olması, amel edilirken sübutuna kesin bir şekilde inanılmaması” şeklinde sıralanmaktadır.¹⁴⁰ Dolayısıyla hem bu şartlar çerçevesinde hem de Rasûlullah'ın Kâbe'nin yanında dua ettiği¹⁴¹ ve aynı minvaldeki diğer rivayetlere bakılınca zayıf olan bu hadisin muhtevasıyla amel edilebilir. Ancak Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan duanın kabul edileceğine dair kesin bir kanaat hâsıl olmamalı, bu rivayet daha çok dua etmek için teşvik edici bir argüman şeklinde kabul edilmeli, duanın kul ile Allah arasında gerçekleşen bir hal olduğu unutulmamalıdır.

¹³³ Taberânî, *Kitâbu'd-Du'â*, 167 (No. 490).

¹³⁴ Muhammed b. Fudayl, *Kitâbu'd-Du'â*, 185 (No. 23); Ebû Nu'aym el-Fadl b. 'Amr ibn Dükeyn el-Kureşî, *Kitâbu's-Salât*, thk. Salâh b. 'Âyız eş-Şelâhî (Medine: Mektebetü'l-Gurabâ'i'l-Eseriyye, 1996), 154 (No. 186).

¹³⁵ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3/173-174; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, 3/400-404.

¹³⁶ Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dâni*, 321.

¹³⁷ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, 24/282-287; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, 11/220-223.

¹³⁸ Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, 3/7-8 (No. 1817).

¹³⁹ Geniş bilgi için bk. Ayşe Esra Şahyar, “Zayıf Hadisle Fezâil Konusunda Amel Edilebilirlik' Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi”, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 1/1 (2003), 31-49.

¹⁴⁰ Ebû'l-Fazl 'Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Hudayrî Suyûtî, *Tedribu'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Muhammed 'Avvâme (Cidde-Medine: Dâru'l-Minhac-Dâru'l-Yûsir, 2016), 3/524-532. Zayıf hadisle amel konusunda bk. Selahattin Polat, “Zayıf Hadislerle Amel”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 83-110; Fatih Çimen, *Klasik-Modern Tartışmalar Ekseninde Zayıf Hadis* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022).

¹⁴¹ Ebû 'Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müstedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût vd. (Beirut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1996), 3/313 (No. 1795).

Sonuç

Duanın İslâm dininde önemli bir yerinin olduğu izahtan varesten bir durumdur. Bunu hem Kur'ân'daki birçok âyette hem de Hz. Peygamber'in hadislerinde net bir şekilde görmek mümkündür. Rivayetlerde Rasûlullah'ın hayatının her anını dua ve duayla ilişkili zikir, tövbe, istiğfar ile geçirdiği müşahede edilmektedir. Bu durumun hem temel hadis kaynaklarına hem de müstakil dua kitaplarına yansıdığı görülmüştür. Zira birkaçı hariç hemen hemen bütün eserlerde duayla ilgili genellikle Hz. Peygamber'e izafe edilen merfû' hadisler nakledilmektedir. Elbette ki bunun muhtemel sebebi, duanın mahiyeti yani onun aracılığıyla Allah'la direkt irtibatın sağlanmasıdır.

İslâm'da duanın herhangi bir zamanı ve mekânı yoktur. Diğer ibadetlerde olduğu gibi belli bir vakti de yoktur, her zaman ve her yerde yapılması mümkündür. Bununla birlikte bazı yerlerde ve zamanlarda yapılan duaların kabul edileceği ifade edilmektedir. Oysa hadislerde geçtiği üzere bir kimsenin duası hemen ya da bir müddet sonra kabul edileceği gibi onun yerine sevap verilebileceği veya bir günahın silinebileceği de hatırdan tutulmalıdır. Fakat insanların kutsal yerlerde ve zamanlarda yaptığı duaların mutlaka kabul edileceğine dair bir inanç daha ön plana çıkmakta, diğer hususlar göz ardı edilmektedir. Müslüman birinin bu konuda sahip olması gereken dua anlayışı, belli bir zaman ve mekânla sınırlı olmadan her daim dua etmesi, duasının kabul edilmesini ummasıdır. Makalede ele alınan hadis ile aynı minvaldeki diğer rivayetler, Müslüman bir kimseye herhalde ve durumda ne yaparsan yap nasıl olsa Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan duanın kabul edileceği anlayışına neden olmamalıdır. Aynı hususu duanın kabul edildiği diğer mekânlar için benimsemek de mümkündür. Müslüman bir kimse, duasının kabul edilmesi için yaşayışı ve fiilleriyle buna destek olmalıdır.

Makalede incelenen rivayette bir husus dikkat çekmektedir: Birbirine benzer olsa da rivayetin farklı iki metninde de "ilk defa" lafzının bulunmamasıdır. Oysa rivayet; gazete köşelerinde, internet sitelerinde, sosyal medya sayfaları vb. yerlerde bu ibarenin de bulunduğu metinle zikredilmektedir. Bu, modern dönemde hadise yapılmış bir idrâc olarak değerlendirilebilir. Ancak rivayetin geçtiği kaynaklardan tetkik edilerek aslında böyle bir ifadenin metinde olmadığı tespit edilmiştir. Bu ifadenin rivayete eklenmesinin sebebini ülkemiz açısından düşünmek mümkündür. Zira herkes için değil de milletimizin büyük bir kısmı Kâbe'yi bir defa görme imkânı bulmaktadır. Ayrıca bazı çalışmalarda rivayetin tam hâli zikredilse de Kâbe'yle ilgili kısım ön plana çıkarılmaktadır. Bunun sebebini insanların Kâbe algısına ve hac ibadetine bağlamak mümkündür. Oysa hadiste namazda kamet getirilmesi ve yağmur yağması durumu ile daha sık karşılaşıldığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Kâbe'yi (ilk defa) görünce yapılan duanın kabul edileceğine dair rivayet, hicrî ilk üç asırda tasnif edilen temel ve tali ile müstakil hadis kaynaklarında ya da diğer ilim dallarına ait eserlerde geçmemektedir. Rivayeti ilk defa müstakil dua kitabında değil de hadis eserinde nakleden Taberânî olmuş, hicrî beşinci asrın önde gelen âlimlerinden Beyhakî de birçok çalışmasında naklederek onu takip etmiştir. Sonrasında hadis edebiyatının diğer türlerinde telif edilen tali ve derleme türü çalışmalarda kendisine yer bulan rivayet, özellikle hicrî VII-IX. asırlarda telif edilen eserlerde Taberânî ve Beyhakî'ye atıf yapılarak senetsiz bir şekilde nakledilmiş, akabinde ise bazı çalışmalarda zikredilmeye devam edilmiştir. Bu açıdan hadisin rivayet süreci günümüzdekine

benzer bir durum arz etmektedir. Zira 2020'li yıllara kadar nadiren rivayete işaret edilirken bu yıldan itibaren ise sık sık atıf yapılmaya başlanmıştır. Ancak şu açıdan bir farklılık barındırmaktadır: Günümüzde rivayetin sıhhatine genellikle değinilmezken kitaplarda çoğunlukla bu duruma yer verilmektedir. Oysa bir hadis eğer zayıfsa rivayet ederken ilmî bir sorumluluk olduğu için ilgili hususa değinilmelidir. Aksi durumda insanlar rivayeti sahih kabul etmekte ve buna göre hareket etmektedir.

Her konuda olduğu gibi dua hususunda da üsve-i hasene olan Rasûlullah'ın hadislerinde duanın nasıl yerine getirileceği, nelere dikkat edilmesi gerektiği, yapılacak duaların yanı sıra duanın yapıldığı çeşitli zaman ve mekânlara dair bilgiler de bulunmaktadır. Fakat hadislerde duanın önemli bir yer teşkil etmesine rağmen hakkında çok fazla çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Oysa Kur'ân'daki duaların birçok açıdan incelenip ele alındığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle bazı çalışmalar olmakla birlikte hadis ilmi açısından ilgili boşluk doldurulmalıdır. Ancak insanlara yönelik bu işin ehli olmayan kimseler tarafından rivayetlerin sıhhatine dikkat edilmeden Hz. Peygamber'in hadislerinin bir araya getirildiği de gözlemlenmektedir. Bu yaklaşım, makaledeki rivayette olduğu gibi dua konusunun amellerin fazileti bağlamında dikkate alınmasının bir sonucudur. Elbette böyle bir tavrın hadis ilmi açısından kabul edilmesi mümkünse de rivayetlerin herhangi bir değerlendirme yapılmadan verilmesi insanlar tarafından onların kesin bir durum gibi algılanmasına neden olmaktadır. Aynı sonucu çalışmada ele aldığımız rivayette de görmek mümkündür. Dua içerikli hadisler değerlendirilirken Kur'ân, Hz. Peygamber'in sireti ve diğer hadislere müracaat edilmelidir.

Kaynakça | References

- 'Affü'ddîn Ebü'l-Ferec, Muhammed b. 'Abdurrahman el-Mukri'. *Kitâbu'l-Erba'în fi'l-cihâd ve'l-mücâhidîn*. thk. Bedr b. 'Abdullah el-Bedr. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1995.
- Ahmed b. Hanbel, Ebü 'Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût vd. 52 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1996.
- Akbaş, Bahattin. *Kulluğun Özü: Dua*. Ankara: DİB Yayınları, 2023.
- Akın, Nevzat Sabri. *Mehamilî ve "Kitabu'd-Dua" İsimli Hadis Cüzü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Akşit, Cevat. "Kâbe'yi İlk Gördüğünüzde Edeceğiniz Dua Reddolunmaz". *Milli Gazete* (27 Ocak 2023). <https://www.milligazete.com.tr/makale/13859195/cevat-aksit/kabeyi-ilk-gordugunuzde-edeceginiz-dua-reddolunmaz>
- Altuntaş, Halil. *Duayı Anlamak*. Ankara: DİB Yayınları, 2019.
- Asar, Yeliz. *Hadis Literatüründe Dua*. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Atmaca, Veli. "Hadiste Dua Edebiyatı'nın Oluşumu ve Kaynakçası". *Dinî Araştırmalar* 9/27 (2007), 57-78.
- Ayhan, İbrahim. *Rivâyetlerin Oluşturduğu Dua Tasavvuru -Tirmizî Örneği-*. İstanbul: Kitap Dünyası, 2024.
- 'Azîzî, 'Alî b. Ahmed el-Bulâkî. *es-Sirâcu'l-münîr şerhu'l-Câmi'i's-sağır min ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr*. 4 Cilt. y.y.: y.y., ts.
- Bebek, Adil. *Din ve Düşünce Açısından Dua*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Begavî, Ebü Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ'. *Mesâbihu's-sünne*. thk. Yûsuf 'Abdurrahman el-Mar'aşlı vd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1987.
- Begavî, Ebü Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ'. *Şerhu's-sünne*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût. 16 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiye, 1983.
- Beyhakî, Ebü Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *Kitâbu'd-De'avâti'l-kebîr*. thk. Bedr b. 'Abdullah el-Bedr. 2 Cilt. Kuveyt: Dâru Garâs, 2009.
- Beyhakî, Ebü Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *Kitâbu's-Süneni'l-kebîr*. thk. 'Abdullah b. 'Abdülmuhsin et-Türkî. 25 Cilt. Riyad: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 2013.
- Beyhakî, Ebü Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsar*. thk. 'Abdulmu'tî Emîn Kal'acî. 15 Cilt. Karaçi vd.: Câmi'atu'd-Dirâsâti'l-İslâmiye vd., 1991.
- Buhârî, Ebü 'Abdullah Muhammed b. İsmâ'îl. *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Rasûlillah ve sünenihî ve eyyâmihî*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût vd. 5 Cilt. Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiye, 2011.
- Bûsîrî, Ebü'l-'Abbâs Ahmed b. Ebü Bekir. *İthâfü'l-hyereti'l-meherre bi-zevâ'idi'l-mesânidi'l-aşere*. thk. Ebü Temîm Yâsir b. İbrâhîm vd. 9 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1999.
- Çakan, İsmail Lütfî. "Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/27-28. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çelik, Cengiz. *H. Peygamber'in Hadislerinde Dua Metodu*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Çimen, Fatih. *Klasik-Modern Tartışmalar Ekseninde Zayıf Hadis*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.
- Diyanet TV. "Kabe-i Şerif'in İlk Gördüğünde Yapılan Dualar Kabul Olur mu?" *YouTube*. Yayın Tarihi 11 Aralık 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=vkViqR0-VZU>
- Ebü 'Avâne el-İsferâyîni, Ya'kûb b. İshâk. *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muharrec 'alâ Sahîhi Müslim*. thk. 'Abbâs b. Safâhân. 20 Cilt. Medine: el-Câmi'atu'l-İslâmiye, 2014.
- Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvud*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût-Muhammed Kâmil Karâbellî. 6 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 2009.

- Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn. *Silsiletü'l-ehâdisi'd-da'ife ve'l-mevzû'a ve eseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme*. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif, 1988.
- Ertaş, İsmail. *Halk Dilindeki Duaların Hadis İlimleri Açısından Değerlendirilmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Erul, Bünyamin - Keleş, Ekrem. *Kutsal İklimde Dua -Hac Esnasında Yapılabilecek Dualar-*. Ankara: DİB Yayınları, 2018.
- Günaydın, Cafer. *Kur'an Dilinden Dua*. Ankara: Fecr Yayınları, 2021.
- Güvenç Turizm. "Kâbe'yi İlk Görünce Yapılan Duâ Reddolonmaz." *Instagram*. 18 Kasım 2023. Erişim 01 Ocak 2025. <https://www.instagram.com/guvencturizm/reel/CzyBYG4NGda/?hl=tr>
- Hâkim en-Neysâbü'rî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. 'Abdullah. *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*. 11 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Minhâcî'l-Kavîm, 2018.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. 'Alî. *Târîhu medîneti'l-Selâm (Târîhu Bağdâd)*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2001.
- Hatîb et-Tebrîzî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. 'Abdullah. *Mişkâtü'l-Mesâbih*. thk. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1979.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed. *Şe'nu'd-du'â*. thk. Ahmed Yûsuf ed-Dakkâk. Dimaşk: Dâru's-Sekâfeti'l-'Arabiyye, 1992.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ebû Bekir. *Buğyetü'l-bâhis 'an zevâ'idi Müsnedi'l-Hâris*. thk. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkerî. 2 Cilt. Medine: Merkezi Hizmeti's-Sünne ve's-Sireti'n-Nebeviyye, 1992.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nürüddîn 'Alî b. Ebû Bekir. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 23 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2015.
- 'İclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. 'Abdullah. *Târîhu's-sikât*. thk. 'Abdulmu'tî Emîn Kal'acî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- İşık, Mustafa. *İbnu Huzeyme, Sahih'i ve İbnu Hibban'ın Sahih'yle Mukayesesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.
- İbn 'Abdülhâdî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ahmed ed-Dimaşkı. *Tabakâtu 'ulemâ'i'l-hadis*. thk. Ekrem el-Bûşî-İbrâhîm ez-Zeybek. 4 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1996.
- İbn 'Adiyy, Ebû Ahmed 'Abdullah b. 'Adiyy el-Cürcânî. *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl*. thk. Mâzin es-Sersâvî. 10 Cilt. Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 2012.
- İbn Dükeyn, Ebû Nu'aym el-Fadl b. 'Amr el-Kureşî. *Kitâbu's-Salât*. thk. Salâh b. 'Âyız eş-Şelâhî. Medine: Mektebetü'l-Gurabâ'i'l-Eseriyye, 1996.
- İbn Ebû Hâtîm, Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî. *Kitâbu'l-Cerh ve't-ta'dil*. thk. 'Abdurrahman b. Yahyâ el-Mu'allimî el-Yemânî. 9 Cilt. Haydarâbâd: Matba'atu Meclisi Dâ'ireti'l-Ma'ârifî'l-'Osmâniyye, 1941.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir 'Abdullah b. Muhammed el-Kûfî. *el-Musannef*. thk. Sa'd b. Nâsir b. 'Abdül'aziz eş-Şeserî. 25 Cilt. Riyad: Dâru Künûzi İşbilîyâ, 2015.
- İbn Ebû'd-Dünyâ, Ebû Bekir 'Abdullah b. Muhammed el-Bağdâdî. *Kitâbu Mûcebi'd-da've*. thk. Ziyâd Hamdân. Beyrut: Mü'essesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1992.
- İbn Ebû'd-Dünyâ, Ebû Bekir 'Abdullah b. Muhammed el-Bağdâdî. *Kitâbu'd-Du'â*. thk. İdrîs b. Subhî Necm. Kuveyt: el-Hey'etu'l-Âmme, 2023.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Ahmed b. 'Alî el-'Askalânî. *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâ'idi'l-mesânîdi's-semâniye*. thk. Sa'd b. Nâsir b. 'Abdül'aziz eş-Şeserî. 19 Cilt. Riyad: Dâru'l-'Âsîme-Dâru'l-Gays, 1998.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Ahmed b. 'Alî el-'Askalânî. *Netâ'icü'l-efkâr fi tahrîci ehâdisi'l-Ezkâr*. thk. Hamdî 'Abdülmeccid es-Silefî. 5 Cilt. Dimaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2008.

- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Ahmed b. 'Alî el-'Askalânî. *Tehzîbu't-Tehzîb*. thk. 'Âmir 'Alî 'Avd vd. 15 Cilt. Dubai: Cem'iyetü Dâru'l-Birr, 2021.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût. 18 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1988.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *el-Müsnedü's-sahîh 'ale't-tekâsîm ve'l-envâ'*. thk. Muhammed Ali Sönmez-Halis Aydemir. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *Kitâbu'l-Mecrâhîn mine'l-muhaddisîn*. thk. Hamdî 'Abdülmecîd es-Selefi. 2 Cilt. Riyad: Dâru's-Sumay'î, 2000.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *Kitâbu's-Sikât*. thk. Muhammed 'Abdürreşîd. 10 Cilt. Haydarabad: Matba'atu Meclisi Dâ'ireti'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekir. *Zâdu'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût-'Abdülkâdir el-Arna'ût. 6 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1996.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâ'îl b. 'Ömer ed-Dîmaşkî. *Câmi'u'l-mesânîd ve's-sünen el-hâdi li-akvem-i sunen*. thk. 'Abdülmelik b. 'Abdullah b. ed-Dehîş. 10 Cilt. Beyrut: Dâru Hadr, 1998.
- İbn Mâce, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *es-Sünen*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût vd. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyeye, 2009.
- İbn Sa'd, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Menî' el-Bağdâdî. *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*. thk. 'Alî Muhammed 'Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 2001.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec 'Abdurrahman b. 'Alî el-Bağdâdî. *Kitâbu'd-Du'afâ' ve'l-metrûkin*. thk. Ebü'l-Fidâ' 'Abdullah el-Kâdî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1986.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *Gâyetü'n-Nihâye fî tabakâti'l-kurrâ'*. thk. Gotthelf Bergsträsser. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1932.
- İbnü's-Sünnî, Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed ed-Dîneverî. *'Ameli'l-yevm ve'l-leyle*. thk. 'Abdurrahman Kevser el-Bernî. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, 1998.
- Kandemir, M. Yaşar. "Heysemi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/292-293. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Keleş vd., Ekrem. *Diyanet Hac Duaları*. Ankara: DİB Yayınları, 2003.
- Kösmene, Süleyman. "Kâbe'yi Gördüğünde Yapılan Duâ". *Yeni Asya Gazetesi* (06 Nisan 2021). https://www.yeniasya.com.tr/suleyman-kosmene-kabe-yi-gordugunde-yapilan-dua_540202#:~:text=Nitekim%20her%20ne%20kadar%20zay%4%B1f,Buna%20engel%20yoktur.
- Kurt, Fatih. *Kur'an'da Dua - Kulluğün Özü-*. Ankara: TDV Yayınları, 2021.
- Ma'mer b. Râşid, Ebû 'Urve es-San'ânî. *el-Câmi' - 'Abdurrezzâk b. Hemmâm'in el-Musannefinin 10. ve 11. cildi-*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1983.
- Mansûrî, Ebû't-Tayyib Nâyif b. Salâh. *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dâni ilâ terâcimi şüühî't-Taberâni*. Riyad-Şârika: Dâru'l-Keyân-Mektebetü İbn Teymiyye, 2006.
- Mehâmîlî, Ebû 'Abdullah el-Hüseyn b. İsmâ'îl. *Kitâbu'd-Du'â'*. thk. Sa'îd b. 'Abdurrahman b. Mûsâ el-Kazakî. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyye, 1992.
- Mekke Medine Umre. "Kabe'yi İlk Görünce Yapılan Dualar Kabul Olur..." *Facebook*. 18 Ekim 2019. Erişim 01 Ocak 2025. <https://www.facebook.com/watch/?v=653557395051876>
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. 'Abdurrahman. *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1988.
- Muhammed b. Fudayl, Ebû 'Abdurrahman Muhammed b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî. *Kitâbu'd-Du'â'*. thk. 'Abdü'l-azîz b. Süleyman b. İbrâhîm el-Bu'aymî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999.
- Münâvî, Zeynüddîn 'Abdurra'ûf b. Tâcül-ârifîn. *et-Teysir bi-şerhi'l-Câmi'i's-sagîr*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-İmâm eş-Şâfi'î, 1. Basım., 1988.

- Münâvî, Zeynüddîn 'Abdurra'ûf b. Tâcü'lârifîn. *Feyzu'l-kadîr şerhu'l-Câmî'i's-sagîr min ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr*. thk. Ahmed 'Abdusselâm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım., 2001.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fu'âd 'Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1991.
- Müttakî el-Hindî, 'Alâ'üddîn 'Alî b. Hüsâ müddîn. *Kenzu'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. thk. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sakâ. 18 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1985.
- Nahhâl, Mahmûd b. 'Abdülfettâh. *İthâfu'l-mürtekî bi-terâcimi şuyûhi'l-Beyhakî*. Riyad: Dâru'l-Meymân, 2008.
- Nesâî, Ebü 'Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb. *'Amelü'l-yevm ve'l-leyle*. thk. Fârûk Hamâde. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1987.
- Nesâî, Ebü 'Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb. *Kitâbu's-Süneni'l-kebir*. thk. Hasen 'Abdülmun'im Şilbî. 12 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 2001.
- Nesâî, Ebü 'Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb. *Sünenü'n-Nesâî -el-Müctebâ-*. thk. Muhammed Rıdvân 'Arkûsî vd. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2018.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Ezkâr min kelâmi seyyidi'l-ebrâr*. thk. Selâhaddîn Muhammed Me'mûn el-Hımsî vd. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2013.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Kitâbu Hulâsati'l-ahkâm fi mühimmâti's-sünen ve kavâ'id-i'l-İslâm*. thk. Hüseyin İsmâ'îl el-Cemel. 2 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1997.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Riyâzu's-sâlihîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*. thk. 'Abdulkâdir el-Arna'ût vd. Dimaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2012.
- Özdemir, Veysel. *Tedlîs Değerlendirmelerinde Usûl*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2014.
- Polat, Selahattin. "Zayıf Hadislerle Amel". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 83-110.
- Rûyânî, Ebü'l-Mehâsin 'Abdülvâhid b. İsmâ'îl et-Taberî. *Bahru'l-mezheb*. thk. Târik Fethî es-Seyyid. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- San'ânî, Ebü İbrâhîm Muhammed b. İsmâ'îl. *et-Tenvîr şerhu'l-Câmî'i's-sagîr*. thk. Muhammed İshâk Muhammed İbrâhîm. 11 Cilt. Riyad: Mektebetü Dârî's-Selâm, 1. Basım., 2011.
- Sofuoğlu, M. Cemal. *Açıklamalı Büyük Dua Kitabı*. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Sorularla İslamiyet. "Kabe'yi İlk Görünce Yapılan Dua Reddolanmaz, Hadisi Sahih midir?" 24 Aralık 2013. Erişim 01 Ocak 2025. <https://sorularlailamiyet.com/kabeyi-ilk-gorunce-yapilan-dua-reddolanmaz-hadisi-sahih-midir>
- Soysaldı, H. Mehmet. *Kur'an'da Dua*. İstanbul: Şule Yayınları, 1999.
- Suruç, Salih. *Kur'an-ı Kerim'den Dua Ayetleri -Konularına Göre Seçilip Tasnif Edilmiş-*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2020.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl 'Abdurrahman b. Ebü Bekir el-Hudayrî. *Tedribu'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. thk. Muhammed 'Avvâme. 5 Cilt. Cidde-Medine: Dâru'l-Minhac-Dâru'l-Yüsr, 2016.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl 'Abdurrahman b. Ebü Bekr. *Cem'u'l-cevâmi' el-ma'râf bi'l-Câmî'i'l-kebir*. thk. Muhtâr İbrâhîm el-Hâ'ic vd. 25 Cilt. Kahire: el-Ezherî's-Şerîf, 2005.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl 'Abdurrahman b. Ebü Bekr. *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. thk. 'Abdullah 'Abdülmuhsin et-Türkî vd. 17 Cilt. Kahire: Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-'Arabîyye ve'l-İslâmiyye, 2003.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl 'Abdurrahman b. Ebü Bekr. *el-Câmî'u's-sagîr fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Şahyar, Ayşe Esra. "'Zayıf Hadisler Fezâil Konusunda Amel Edilebilirlik' Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 1/1 (2003), 31-49.
- Şecerî, Mürşid-i Billah Yahyâ b. el-Hüseyn el-Hasenî. *Kitâbu'l-Emâlî*. thk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmâ'îl. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdî 'Abdülme'cîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1983.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *Kitâbu'd-Du'â*. thk. Mustafâ 'Abdülkâdir 'Atâ'. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413.
- Tirmizî, Ebü 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ. *el-Câmi'u'l-kebîr (Sünenü't-Tirmizî)*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût vd. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Turtûşî, Ebû Bekir Muhammed b. el-Velîd. *ed-Du'âu'l-me'sûr ve âdâbuh*. thk. 'Abdullah Mahmûd Muhammed 'Ömer. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- Veliođlu, Kenan. *Buhâri'nin Sahîh'indeki "Deavât" Bölümü ile İbn Mâce'nin Sünen'indeki "Duâ" Bölümünün Mukayesesi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Yıldırım, Enbiya. *İbn Huzeyme ve es-Sahih'i*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- Zehebî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût vd. 25 Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1984.
- Zehebî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân. *el-Mühezzeb fi ihtisâri's-Süneni'l-kebîr li'l-Beyhakî*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm vd. 10 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 2001.